

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

Málenkij Robot Emlékhely

Segédanyag
pedagógusok
számára
a kiállítás
értelmezéséhez
és a korszak
történelmi
hátterének
tanításához,
megemlékezések
szervezéséhez

A POKOL BUGYRAI...

„MÁLENKIJ ROBOT”

Kényszermunka a Szovjetunióban

Magyar Nemzeti Múzeum

Málenkij Robot Emlékhely

A pokol bugyrai...

„Málenkij robot” – Kényszermunka a Szovjetunióban

Berényi Marianna – Kenesei Zsófia Orsolya – Makra Mónika

Lektorálta: Dr. Bognár Zalán, Majorszki András

Kurátorok: Balahó Zoltán, Baják László

Olvasószerkesztő: Merényi Ágnes

Tanácsadó: Kriston-Bordi Zsuzsanna

Grafika: Vári Ágnes

Felelős kiadó: Varga Benedek

Nyomda: Mega Kft.

ISBN 978-615-5978-00-5

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

BUDAPEST

2019

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM

Málenkij Robot Emlékhely

A POKOL BUGYRAI...

„MÁLENKIJ ROBOT”

Kényszermunka a Szovjetunióban

Segédanyag pedagógusok számára a kiállítás értelmezéséhez

és a korszak történelmi hátterének tanításához,

megemlékezések szervezéséhez

AJÁNLÁS

Kedves Pedagógusok! Az Önök feladata hálás, de egyben rendkívül nehéz. Csillogó szemű diákokban kell megkeresniük a tehetséget, oktatni, nevelni őket, látni, ahogy elindulnak az élet rögzös útján, ugyanakkor ez a munka igencsak megterhelő, szerteágazó. Egy jó pedagógus nem csak tanár, hanem példakép, barát és pszichológus is.

Különösen fontos a történelemtanárok feladata, hiszen Önöknek kell megismertetni múltunkat a fiatal generációkkal, ezzel elősegítve az egészséges nemzettudat, hazaszeretet, életszemlélet, értékrendszer kialakulását. A diákoknak meg kell ismerkedniük a magyarság 1100 éves történelmének dicső pillanataival, az identitásképző és megtartó momentumokkal. Meg kell ismerniük a magyarság ősi és keresztény értékeit, hagyományait, kultúráját, belső-ázsiai és európai gyökereit. Tudatni kell a mai fiatalokkal, hogy azok az ember- és istentelen eszmék, amelyek többször romlásba taszították Magyarországot és Európát, nem leltek volna táptalajra a magyar társadalomban, ha idegen hatalmak nem kényszerítik ránk.

Ugyanakkor a diákoknak tudniuk kell a nemzeti tragédiákról is, hogy a megfelelő tudással felvértezve felkészültek legyenek az élet kihívásaira, meggátolhassák újabb szörnyűségek bekövetkeztét. Egyik legnagyobb 20. századi nemzeti tragédiánk a „málenkij robot”, az a „kis munka”, amely honfitársaink százezreit kényszerítette rabszolgasorba, szakította el családjától, nyomorította meg vagy pusztította el. A Nemzeti Múzeum „A pokol bugyrai” című új kiállítása pontosan, részletesen, interaktív eszközökkel, a mai kor technikai vívmányait segítségül hívva mutatja be a „málenkij robotot”, azon keresztül pedig a gyilkos bolsevik eszmét, Sztálin rémuralmát, a Szovjetuniót, mint a Gonosz Birodalmát.

Kedves Pedagógusok! Nekünk Közép-Európában, akik megszenvedtük mind a jobb-, mind a baloldali szélsőségek totalitárius diktatúráit, utat kell mutatnunk nem csak a mai fiataloknak, de azoknak a nyugat-európai embertársainknak is, akik nem érezték saját bőrükön a kommunista diktatúra valódi természetét, így egyfajta kedélyes nosztalgiával gondolnak a Szovjetunióra és a szélsőbaloldali eszmékre. Az Önök feladata, hogy – a jelen kiállítás adta lehetőségeket is kihasználva – megismertessék a diákokat mindazon szélsőségekkel, amelyek veszélyeztetik magyarságunkat, európaiságunkat, és emberi sorsok millióit tették tönkre. Ha ebben a munkában a teljes társadalom együtt tud működni, megakadályozhatjuk a jövő tragédiáit.

Kedves Pedagógusok! Őszintén bízom abban, hogy „A pokol bugyrai” kiállítás és ez a kézikönyv hatásos segítséget nyújthat Önöknek 20. századi történelmünk megismertetéséhez és feldolgozásához. Munkájukhoz sok sikert, erőt és kitartást kívánok!

Prof. Dr. Kásler Miklós

miniszter

Emberi Erőforrások Minisztériuma

ELŐSZÓ

A második világháborút követően Magyarországon mindenképpen átalakult volna a politikai rendszer. Az új politikai rendszer azonban a szovjet megszállással vette kezdetét. A náci erőszakot szovjet erőszak követte. Árulkodó, hogy míg idehaza a kilencvenes években véget nem érő, és az eredményt tekintve meddő közéleti viták folytak arról, hogy felszabadulásnak vagy megszállásnak nevezzük-e el az oroszok bejövételét, addig a Vörös Hadsereg a „Budapest elfoglalásáért” feliratot vésette a kitüntetésre, amit a Budapest több hónapos ostromában részt vett katonák tízezrei kaptak.

Nem kérdés, hogy az üldözött százezrek számára a nácik kiverése Magyarországról a túlélés egyetlen esélyét jelentette. Viszont a szovjet megszállás mindenki végtelen kiszolgáltatottságát formálta hasonlóan brutális rendszerbe.

Az új rendszer nyers kíméletlensége sokak számára már 1944 őszén, 1945 telén beköszöntött. Sokakat – akár náciellenes, antifasiszta, gyakran fegyveres múltjuk ellenére – az új rendszerben azonnal üldözni kezdték a szovjet hatóságok. Elegendő Raoul Wallenberg esetét felidézni, akit a moszkvai Ljubljankán pusztítottak el. Vagy gondoljunk Bethlen Istvánra, az egyik legkiválóbb magyar miniszterelnökre, akit szintén Moszkvában, az NKVD celláiban ért a halál.

A szovjetek ugyan céltudatosan hurcolták fogságba, illetve likvidálták azokat, akik a háború utáni új rendszer irányítói vagy egyszerűen morális tekintélyei lehettek volna, azonban távolról sem érték be ennyivel. A magyarországi harcok során, illetve azt követően több százezer lány és asszony esett nemi erőszak áldozatául. Ekkora szám nem véletlen erőszakoskodásra utal. A tömeges erőszak nem egyszerűen a harcoló katonák elvadultságán múlik, hanem a rendszer szervezőelvét mutatja meg: a megalázás, a kifosztás, az emberi méltóság megtörésének rendszerré emelt brutalitását.

A „málenkij robotra” elhurcolt civilek százezreinek sorsa is ennek az új világnak a félelmetes távlatait rajzolta fel. A rabszolgaságra vetett férfiak és asszonyok tömegét, a teljes bizonytalanságot, hogy bárkit bármikor elvihetnek. Az ingyen munka biztosítását a jóvátétel nevében. A hallgatás, az elhallgattatás rendszerét, amely nyilvános emlékezetünkben is kivetette ezeknek a sorsoknak a felidézését, a szenvedésre való közös emlékezés lehetőségét. A hazugság mindent átszövő pókhálóját, ahogy „kis munkának” titulálták a többéves, ukrán vagy orosz bányákban, kőfejtőkben, földeken végzett kényszermunkát.

Az elhurcoltak honfitársaink voltak. Egyszerű, ártatlan, szabad emberek. Vágyakkal és élni akarással. Törekvéssel és jószándékkal. Sokan a magyarországi német kisebbséghez tartoztak, talán csak német vagy németes hangzású nevük volt vagy éppen úgy alakult, hogy egy helyi parancsnok velük töltötte fel az elhurcolandók keretét. Bárkik is voltak, rabszolgaságba taszították őket, ahol az életükön kívül semmijük sem maradt, s a harmaduktól azt is elvették.

Nyilvánvaló, hogy Sztálin és rendszere számára nemhogy a szabadság vagy az emberi méltóság tisztelete minősült nevetséges, sőt felforgató nyugati gondolatnak, hanem az emberi élet sem bírt különösebb jelentőséggel. Kizsigerelhető munkást, halálra hajszolható rabszolgát vagy feláldozható katonát láttak bárkiben, akit rossz sorsa uralmuk alá vetett. S Magyarországgal pontosan ez történt.

HOGYAN JÁRULHAT HOZZÁ EGY MÚZEUMI KIÁLLÍTÁS A SIKERES TÖRTÉNELEMÉRETTSÉGIHEZ?

Magyarország, sőt a világ számára alapvető fontosságú, hogy emlékezzünk az áldozatokra, szenvedésükre. Nem lehet olyan nyilvános emlékezetet formálni, amely nem vesz tudomást a GULAG és a GUPVI magyar áldozatainak emlékéről. Múltunk megértése, önbecsülésünk visszaszerzése érdekében kell feldolgoznunk az előző generációk szenvedéseit.

A családok emlékezete többnyire, bár nem mindig, magában foglalta a Vörös Hadsereg által elhurcolt és gyakran elpusztított hozzátartozóik sorsát. Félelemből, szégyenérzetből, vagy a megélt szenvedés nyomasztó emléke miatt gyakran családi körben is a felejtés, az elfojtás kultusza dominált. A Magyar Nemzeti Múzeum Málenkij Robot Emlékhelye ennek akar véget vetni. Arra törekszünk, hogy a felejtést felváltsa az emlékezés. Hogy a nyilvános emlékezetben is méltó helyet kapjanak ezek a magyar sorsok, hogy az egész nemzet tisztelgjen tudjon a GULAG-ra és a GUPVI-ra elhurcoltak emléke előtt.

A világ története, Európa vagy Magyarország története nem pusztán szenvedéstörténet. Csodálatos emberek, csodálatos alkotások és csodálatos tettek története is. Mégis, a 20. század Európa számos régiója számára a terror és az elnyomás évtizedeit jelentette. A század háborúi a korábbiaknál pusztítóbbak voltak, a civil lakosság évszázadok óta nem tapasztalt szenvedést élt meg, és a béke időszakai gyakran kegyetlen üldöztetéseket hoztak magukkal. Ahhoz, hogy túl tudjunk lépni a 20. század szélsőséges kegyetlenségein, az egyik legfontosabb eszközünk az emlékezés. A nyilvánosságban formált közemlékezet. Kiállítóhelyünk és foglalkozásai ezt a célt szolgálják, ahogy ez a tanári kézikönyv is, amelyet kezében tart az Olvasó.

Varga Benedek
főigazgató
Magyar Nemzeti Múzeum

Ma már a történelemérettségi feladatai közül nem hiányozhat az a komplex tesztfeladat, amely forráselemzésre épül. A legtöbb pontot érő kérdéssor megoldása során a vizsgázónak egy témakörön belül több kompetenciát kell alkalmaznia, hogy bizonyítsa, képes az összefüggéseket megérteni, elemezni, a középiskola éveit alatt hatékonyan ismerkedett meg a történelmi múlt szöveges, képi, audiovizuális forrásaival, össze tudja őket hasonlítani, meglátja bennük a szerzők nézőpontjait, a különböző jelenségek gyökereit.

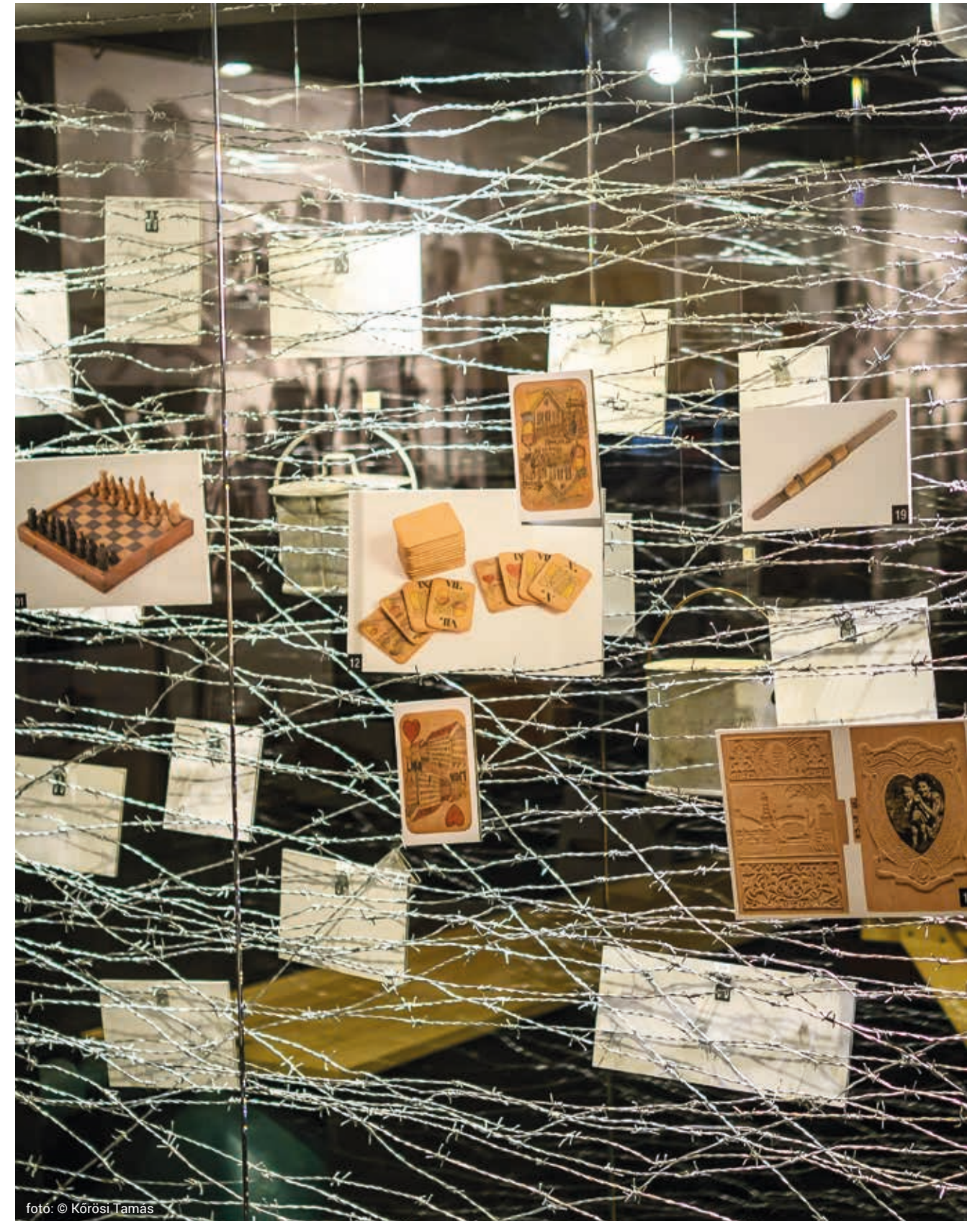
Abban, hogy egy tanuló a forráselemzéshez szükséges készségekre minél előbb szert tegyen, a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításai és a hozzájuk kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozások hatékony segítséget nyújtanak a pedagógusok számára. A Nemzeti Múzeumban őrzött és kiállított tárgyak, dokumentumok, műalkotások, fotográfiák amellyel hogy a nemzeti történelem, a nemzeti emlékezet részét képezik, azt is bemutatják, miként érdemes őket forrásként vizsgálni, hogyan használhatók, hogy a múlt egy szeletét alaposabban és sokoldalúbban megismerhessük. A múzeumi, kurátori munka lényege, hogy a műtárgyakat ne csak történelmi kontextusba helyezzük, hanem kibontsuk a tárgyakban megtestesülő, sokszor ellentmondásos, bonyolult történeteket, megmutassuk a bennük rejlő, hozzájuk kapcsolódó összefüggéseket. A múzeumpedagógia feladata pedig az, hogy a tanulókat megtanítsa azoknak az információs csatornák használatára, amelyekkel a múzeumi kiállításokban látható műtárgyakat, dokumentumokat történelmi forrásként elemezhetik, valamint megtanítsa megfogalmazni kérdéseiket, analizálni, szintetizálni a látottakat.

A Magyar Nemzeti Múzeum *A pokol bugyrai... „Málenkij robot” – Kényszermunka a Szovjetunióban* című kiállítása 2017-ben a GULÁG/GUPVI Emlékév alkalmából a ferencvárosi Málenkij Robot Emlékhelyen nyílt meg. A kiállítás egyik kiemelt célja, hogy a kerettantervet figyelembe véve támogassa a pedagógusokat a magyar családok jelentős részét érintő tragikus eseménysor feldolgozásában. Tanári kézikönyvünk olyan módszertani kapaszkodó, amely nemcsak a kiállításlátogatás előkészítését, feldolgozását segíti, hanem a második világháborút követő magyar történelem, a GUPVI, GULAG, és a „málenkij robot” fogalmának, következményeinek tanórákon történő feldolgozását, valamint a forráselemzéshez szükséges kompetenciák fejlesztését is támogatja. Mindennek az alapja a Magyar Nemzeti Múzeum kiállítása, annak mondanivalója, eredeti műtárgyai, az itt bemutatott dokumentumok, fényképek, kurátori szövegek. Azaz tanári kézikönyvünk úgy nyújt eligazítást egy 20. századi téma feldolgozásához, hogy egy múzeumi kiállítás megértésének, értelmezésének kulcsát is átadja. Jó munkát kívánunk!

Berényi Marianna

A POKOL BUGYRAI... „MÁLENKIJ ROBOT” – KÉNYSZERMUNKA A SZOVJETUNIÓBAN CÍMŰ KIÁLLÍTÁS

A Magyar Nemzeti Múzeum új állandó kiállítása a „málenkij robotra” elhurcolt magyar állampolgárok sorstragédiáját hivatott bemutatni, s emlékeztet arra, hogy a második világháborút követően a Vörös Hadsereg és a szovjet Belügyi Népbiztosság (az NKVD) által a Szovjetunióba hurcolt és kényszermunkára kötelezett több mint négymillió külföldi hadifogoly és internált között közel egymillió magyar állampolgár volt. A kiállítás az épület adottságai miatt három szintet tölt be. A látogató az épületbe lépve egy óvóhelyen találja magát, amely Budapest elhúzódó ostromának nyomasztó napjait jeleníti meg. Innen felfelé indulva az első emeleten Magyarország szovjet megszállásának rövid bemutatására, valamint változó világpolitikai helyzetének ismertetésére kerül sor. A második emeleten a foglyok összeszedésének különböző módjait, az egyes foglytáborok típusait ismerhetik meg. Az első teremben a Budapest ostromát követő hadifogolylétszám-kiegészítésről esik szó, majd egy másik teremben az etnikai alapú (kárpátaljai, erdélyi magyar és német származású lakosok) fogolygyűjtéssel, és a németek jóvátételi közmunkára hurcolásának menetével találkozhat a látogató. A következő emeleten a lágerbe vezető utat és a lágerek mindennapjait jelenítik meg a különböző installációs elemek, tárgyak és visszaemlékezések. Megmutatkoznak a lágerélet higiénés viszonyai és élelmezése, a különböző munkatípusok és körülményeik, a foglyok kapcsolata az otthon maradtakkal, a helyiekkel és a lágert őrző szovjet katonákkal, a hit szerepe a lágerben eltöltött évek alatt, valamint a nők helyzete a kényszermunkatáborokban. A kiállításban külön termet kapnak a kényszermunka során elhunyt személyek. Ezt követően az épületben lefelé haladva a hazatérés politikai körülményeivel, illetve a „málenkij robot” emlékezetével szembesülhetünk. A kiállítás utolsó termében a túlélők visszaemlékezéseit hallgathatja meg a látogató, a kijárat felé pedig a kortárs művészet reflexióit látja.

fotó: © Kőrösi Tamas

A HELYSZÍN:
LÉGOLTALMI ÓVÓHELY

A központi Málenkij Robot Emlékhely kiállításnak otthont adó bunkerépület a budapesti ferencvárosi pályaudvar mellett áll, egykor a Magyar Államvasutak légoltalmi óvóhelye és vezetési pontja volt. A helyválasztás nem véletlen: a pályaudvart érintették azok a szerelvények, amelyekkel a szovjet munkatáborokba internálták az elfogottakat, valamint Budapest területén a Rákosrendező-pályaudvaron kívül itt találták a legtöbb szélpostát. Erre utal az a 2017 februárjában átadott monumentális emlékmű, amely megszólítja a látogatót: Párkányi Raab Péter szobrász és Birkás Gábor építész figurális alkotása a vagonokban elhurcolt civileket emeli az égbe. A különböző társadalmi háttérű alakok szinte szétfoszlanak a semmiben, s a Budapest forgalmas középső körgyűrűjén haladóknak üzenik: bárkiből lehet áldozat.

Az emlékmű a kiállításnak otthont adó atombunkerhez illeszkedik, amely több mint egy évtizeddel a háború után készült, de sajátos örökségi helyszín, amely a múlt fenyegető időszakának térbeli lenyomata. A betonkocka a mai formájában a hidegháború idején épülhetett, acélajtaja három, föld feletti szintet őriz, tetején megfigyelőállással, légoltalmi szirénával. Az óvóhely akár légmentesen zárható időkapszulaként is értelmezhető. A felújításnak és a múzeumi funkciónak köszönhetően megmaradt, sőt megtekinthetővé vált az a rendszer, amellyel az 1960-as években kívántak védekezni az esetleges atom-, vegyi és biológiai támadások ellen. A korabeli tervezők úgy gondolták, hogy támadás esetén a pályaudvar ide telepítheti át az állomásparancsnokságot, amely innen irányíthatja a pályaudvar további működését.

- * **kulcsszavak:** atombomba, emlékezet, hidegháború, művészet, óvóhely, pályaudvar, szélposta, vasúthálózat
- * **fogalmak:** hidegháború, légoltalmi óvóhely

FIGYELEM!

Az önmagában is nyomasztó épület a látogatók számára könnyen átélhetővé teszi a 20. századi magyar történelem egyik szörnyű fejezetét. A labirintusszerű belső elrendezés, az átláthatatlan kamrarendszer bizonytalanságot és kiszolgáltatottság-érzetet kelt, amely a belépés pillanatától kezdve fogékonnyá teszi a látogatót a téma iránt. A sötétség és a bezártság ugyanakkor lelkiileg is megterhelő lehet. A téli és kora tavaszi hónapokban a kiállítóhelyen 10 Celsius fok alá süllyedhet a hőmérséklet, réteges, meleg öltözet ajánlott.

Kérjük, tájékoztassák erről a diákokat és szüleiket!

1 a fogalommagyarázatokat lásd a Lexikonban

SZTÁLIN,
Joszif Visszarionovics
(1879–1953)

Grúz származású szovjet diktátor, eredeti neve Dzsugasvili. 1898-tól az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (OSZDMP) tagja, majd az orosz forradalom után 1917–1923 között nemzetgyűlési népbiztos. 1922-től haláláig a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) főtitkára. Hatalomra jutása után terror alkalmazásával egyre szigorúbb diktatúrát vezetett be. A második világháborút követően a Szovjetunió irányítása alá vonta Kelet-Európa jelentős részét, támogatta és segítette ezekben az országokban a helyi kommunista pártok hatalomátvételét és a szovjet típusú rendszerek és diktatúrák kialakítását. Sztálin neve egybefonódik a rémuralommal és hozzá fűződik a történelem egyik legdiktatórikusabb személyi kultuszának kialakítása, és haláláig való fenntartása. Közvetlen vagy közvetett parancsai több 10 millió ember pusztulását okozták, további milliók pedig a szovjet kényszermunkatáborokban szenvedtek hosszú évekig. A diktátor 1953. március 5-én halt meg.

Joszif Visszarionovics Sztálin
(MNM Történeti Tár Plakátgyűjtemény)

ATOMBOMBA
EMLÉKEZET
HIDEGHÁBORÚ
MŰVÉSZET
ÓVÓHELY
PÁLYAUDVAR
SZÉLPOSTA
VASÚTHÁLÓZAT

PEDAGÓGUS

- Feladat – kérdések**
- Múzeumlátogatás előtt vitassa meg tanítványaival az alábbi kérdéseket!
- » Vajon mit is ábrázolhat Párkányi Raab Péter szobrász és Birkás Gábor építész alkotása? Érdemes ugyanerre visszatérni a látogatás végén. Hogyan változott a gyerekek véleménye?
 - » Miért volt fontos, hogy a ferencvárosi pályaudvar közelébe az 1960-as években légoltalmi óvóhely, atombunker kerüljön? Vajon kik menekülhettek volna ide?
 - » Mi a különbség a teherpályaudvar és a személypályaudvar között? Mit jelenthet – az emberi jogok szempontjából –, hogy a deportálások, internálások, kitelepítések során marhavagonokat használtak?

EMLÉKEZTETŐ

A ferencvárosi pályaudvar Magyarország legforgalmasabb pályaudvara volt a budapesti körvasút és a hozzá kapcsolódó déli összekötő vasúti híd miatt, amely révén kulcsfontosságú szerepet játszott a kelet-nyugat és észak-dél irányú forgalomban. A napjainkban is a legnagyobb forgalmat bonyolító vasúti hídnak és pályaudvarnak különösen 1945–1950 között volt központi szerepe, mert csak itt haladhattak át a Dunát keresztező vonatok.

MÁLENKIJ

GUPVI

A Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokság jelentésű orosz kifejezés rövidítése. A külföldiek Gulagjának is nevezték. Hadifoglyok és más külföldi állampolgárok számára létrehozott szovjet kényszermunkatábor-rendszer elnevezése.

ROBOT

Az orosz „malenkaja rabota” szóból ered, jelentése „kis munka. Magyar állampolgárokkal a Szovjetunióban tömegesen végeztetett kényszermunka elnevezése.

GULAG

Orosz kifejezés rövidítése, jelentése: Lágerek Főparancsnoksága. A Szovjetunióban, főleg szovjet állampolgárok számára létrehozott büntető munkatábor-rendszer elnevezése.

FELKÉSZÜLÉS: TISZTÁZZUK A FOGALMAKAT!

GULAG, GUPVI, „málenkij robot” – a köznyelvben máig keverednek a kifejezések és jelentőségük. A Magyar Nemzeti Múzeum Málenkij Robot Emlékhelyének egyik legfontosabb missziója, hogy a felnövő nemzedék ezeket a fogalmakat helyesen használja. Annál is inkább, mivel Magyarországon az 1980-as évek végéig nem indult kutatás a témában, az érintetteket pedig hallgatásra kényszerítették. Csak a rendszerváltozást követő években kerültek elő dokumentumok a levéltárakból, kezdték el mesélni történeteiket a még élő elhurcoltak. A 2015–2017-es GULAG/GUPVI Emlékévek nagyot lendítettek a téma kutatásán, de még mindig temérdek az adósságunk ezen a területen. A „málenkij robot” kifejezés az orosz „malenkaja rabota” szókapcsolatból származik, jelentése „kis munka”. A szovjet katonák ezt a szófordulatot mondogatták mindvégig, amikor kényszermunkára szedték össze az embereket, hogy ne keltsenek pánikot. Mivel a szovjetrendszer előtt nem sokan tanultak oroszul Magyarországon, a magyarok ebből csak annyit értettek, hogy „málenkij robot”, azaz a kifejezés maga magyar áthallású.

Azt mondták, 3-5 napra romeltakarításra, utak, hidak újjáépítésére viszik el őket, de sokan 3-5 év múlva térhettek csak haza. A tömegesen elhurcolt polgári személyek kivétel nélkül, akár hadifogolyként, akár internáltként hurcolták el őket, az ún. GUPVI-lágerekbe kerültek. Ezek a lágerek is a szovjet Belügyi Népbiztosság (a továbbiakban: NKVD) alá tartoztak, akárcsak a GULAG, ennek ellenére jelentős különbség volt a két lágerrendszer között.

A szovjet katonák a GUPVI-láger rabjait tömegével hurcolták el, nem törődve kilétükkel, csak egyetlen dolog volt a fontos: a létszám. Ezzel ellentétben a GULAG lakói egyénenként, koholt vádak alapján kerültek a táborba. A lágerek között az elhelyezkedésük mellett az ellátásban is lényeges eltérés volt. Míg az első GUPVI-lágerek 1939-ben jöttek létre és többségük a Szovjetunió nyugati, európai felén volt, addig a GULAG táborainak nagy része 1941-től, a náci Németország a Szovjetunió elleni támadása után, az Urálon túli, szibériai területeken épült fel. Az első lágereket még Lenin idején hozták létre 1918-ban.

Berghoffer Róbert nagyított tábor-rajza a baskíriai Oktyabrszkij 1852-es lágerről (MNM Történeti Tár Iratgyűjtemény)

Tanítványaival együtt beszéljék meg!

- » Mikor és hogyan kerültek vissza az elcsatolt területek Magyarországhoz?
- » Miért nehéz ebben az időszakban meghatározni Magyarország lakosságának számát?
- » Milyen veszteségek érték a második világháború idején Magyarország településeinek lakóit?

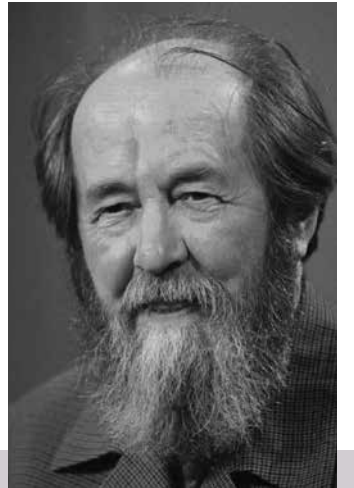
PEDAGÓGUS

ETNIKAI TISZTOGATÁS
HADIFOGOLY
INTERNÁLÁS
JÓVÁTÉTELI KÖZMUNKA
KOHOLT VÁD
MÁLENKIJ ROBOT
ROMELTAKARÍTÁS

- * **kulcsszavak:** etnikai tisztogatás, GULAG, GUPVI, hadifogoly, hadifogolylétszám-kiegészítés, internálás, jóvátételi közmunka, koholt vád, „málenkij robot”, NKVD, romeltakarítás

TIPP

A Magyar Elektronikus Könyvtárban is elérhető Szolzsenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja* című regénye: www.mek.oszk.hu/01400/01480/01480.htm

SZOLZSENYICIN,
Alekszandr Iszajevics
(1918–2008)

Nobel-díjas orosz író. 1945-ben gyermekori barátjának írt levelei miatt – amelyekben Sztálinra argó kifejezéssel bandavezérként utalt – letartóztatták és nyolc év kényszermunkára ítélték. 1956-ban Hruscsov rehabilitálta. Műveiben kendőzetlenül ír a szovjet GULAG táborokban szerzett tapasztalatairól. Fogsága idején kezdte írni egyik leghíresebb művét, *Ivan Gyenyiszovics egy napja* címmel. 1974-ben szovjetrendszer-ellenes felszólalásai és kritikus művei miatt perbe fogták, megfosztották állampolgárságától és kitoloncolták a Szovjetunióból. Csak 1990-ben kapta vissza állampolgárságát és 1994-ben térhetett vissza szülőföldjére.

További jelentős művei: *A GULAG szigetvilág* (1973), *A pokol tornáca* (1990)

Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin
(fotó: MTI)

A GUPVI-lágerekbe tömegesen elhurcolt polgári személyek alapvetően három csoportba sorolhatók

1. Hadifogolylétszám-kiegészítés céljából elhurcolt személyek

A létszámkiegészítésnek két fő indítéka volt. Történhetett felsőbb utasításra (pl. a szovjet fegyveres szerveknek utasításba adták, hogy a korabeli Magyarország teljes lakosságára nézve össze kell szedni az 1941-től katonai szolgálatot teljesített férfiakat), valamint adódhatott helyi szintű túlkapásokból is. Utóbbiak lényege, hogy a szovjet tábornokok a hadműveleti kudarcok indoklásaként lejelentett hadifogolylétszám nem egyezett a valósággal, ezért a hiányzó hadifogoly-létszámot a polgári lakosság köréből „hadifogolyként” gyűjtötték be.

2. Etnikai tisztogatás céljából elhurcolt személyek

Az 1941-ig Magyarországhoz visszacsatolt területeken a polgári lakosság tömeges elhurcolása nagyrészt a magyar származású lakosságot érintette. Ennek oka, hogy a szomszédos államok, a Szovjetunió és szövetségesei, kihasználták a háborús helyzet adta lehetőséget a „magyar kérdés” megoldására. A legnagyobb mértékű etnikai tisztogatásra Kárpátalján került sor, hogy előkészítsék a terület Szovjetunióhoz csatolását, de tízezreket hurcoltak el az erdélyi, a felvidéki és a délvidéki területekről is a helyi (csehszlovák, jugoszláv, román) katonai, politikai vezetők közreműködésével.

3. Jóvátételi közmunka céljából, német származás indokával elhurcolt személyek

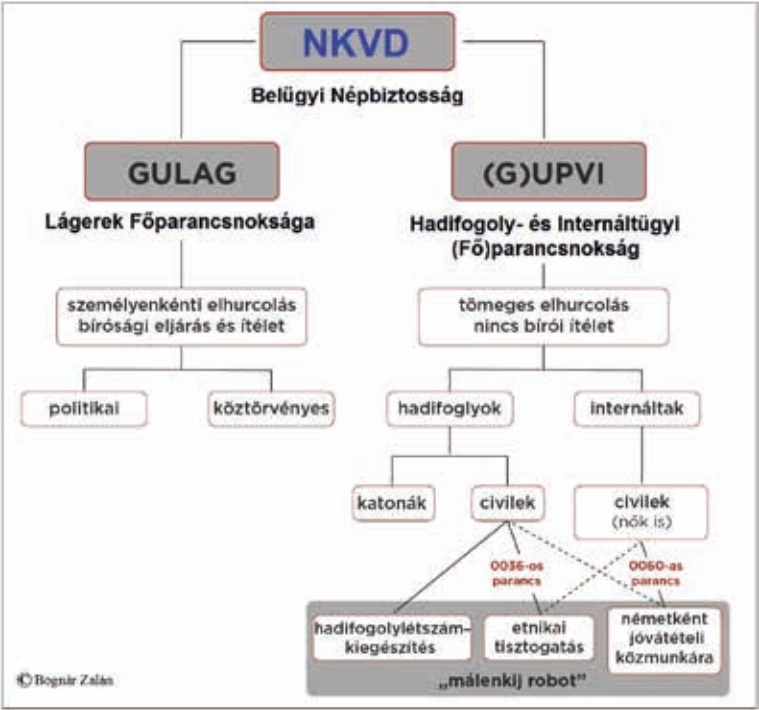
Az előző két csoporthoz képest alapvető eltérések, hogy az elhurcoltak nem csak férfiak voltak, valamint nem keverték őket a hadifoglyok közé (noha voltak kivételek). A Magyarországról elhurcolt németeket internáltként, (illetve a korabeli kifejezés szerint *deportáltaként*) vitték el. Őket külön szerelvényekkel szállították a Szovjetunióba, és a hadifoglyoktól elkülönítve, ún. internálótáborokban helyezték el. A hazahozatal után azonban már nem tettek köztük különbséget: a Debrecenben kiadott igazolványon az állt, hogy a *hadifogságból hazatért részére*. A szovjetek által megszállt Magyarországon hivatalosan az internáltakat is hadifogolyként kezelték, és róluk is csak a hadifogolyügy keretén belül lehetett szólni, hadigondozásban viszont nem részesülhettek.

Ez a három csoport teszi ki a korabeli Magyarországról a Szovjetunió kényszermunka-táboraiba elhurcolt civilek közel 300.000 fős listáját.

a Perm 36-os lágermúzeum napjainkban (fotó: Fodor István)

FONTOS megemlíteni, hogy a „málenkij robot” kifejezést nem csak a Szovjetunió területére deportált emberek esetében használjuk. Azokra is vonatkozhat, akiket a korabeli Magyarország területén jóvátételi közmunkára szedtek össze és dolgoztattak, majd pár nap, hét, hónap után hazaengedtek.

GULAG

Orosz mozaikszó (Glávnoje Upravlénijje Lágerej), jelentése: Lágerek Főparancsnoksága. Egy kényszermunkatábor-rendszert jelöl a kifejezés.

(G)UPVI

Orosz mozaikszó (Glávnoje Upravlénijje Pogyelam Vojennoplennih i Internyirovannih), jelentése: Hadifogoly- és Internáltügyi (Fő)parancsnokság. Egy kényszermunkatábor-rendszert jelöl a kifejezés.

„Málenkij robot”

Az orosz „malenkaja rabota” jelzős szerkezetből ered, jelentése „kis munka”. Magyar civil állampolgárokkal a Szovjetunióban tömegesen végeztetett több éves kényszermunka. A kifejezés a magyar áthallást tükrözi, idézőjeles használata azért terjedt el, mert egyrészt idézzük a szovjet fogságba vetőket, másrészt a jelentésével ellentétben nem kis munkát, hanem több éves kényszermunkát takar.

Kérdések

- » Milyen lágerrendszerbe került az az ember, aki magyar honvédként került szovjet hadifogságba?
- » Milyen sors várt arra, akit munkaszolgálatosként ejtettek foglyul?
- » Mikor és hogyan kezdődött a munkaszolgálatosok szenvedése? Milyen kataklizmához kapcsolódik?
- » Hova került az a szovjet állampolgár, akit betörésen kaptak?
- » Hová került az a szovjet állampolgár, akit kémkedéssel vádoltak?
- » Hová hurcolták azt a magyar állampolgárt, akinek németes hangzású neve volt?

DIÁKOK

ELSŐ KAMRA:
A HÁBORÚ

Sztálin már jóval a háború vége előtt elhatározta, hogy lehetőség szerint megszállja, és valamilyen módon a birodalmához csatolja Közép-Európát. A Vörös Hadsereg tehát, miközben megszabadította Magyarországot a német megszállóktól és a nácik által hatalomra segített nyilas diktatúrától, azonnal megkezdte saját uralmának kiépítését. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány aláíratott fegyverszüneti egyezmény szinte korlátlan lehetőséget biztosított az ország gazdasági megszállására, politikai életének manipulálására a kollaboráns kommunisták érdekében, és teret engedett bármilyen önkényeskedésre a lakossággal szemben.

A bunkerbe lépve egy második világháborús óvóhelyen találjuk magunkat. Számos családnak kellett 1944 decemberében efféle körülmények között töltenie a karácsonyát Budapest több mint 100 napos ostroma alatt. Hiába siettetten Sztálin Malinovszkij marsallt, hogy csapatai mielőbb, menetből foglalják el a magyar fővárost, még az ostromgyűrű bezáródása után is 52 napon át tartották magukat Budapesten a német és magyar alakulatok. Malinovszkij az elhúzódó ostromot Budapest kerületeinek sokaságával és az ellenséges német-magyar erők vártnál magasabb számával magyarázta. Azt állította, hogy az összesített német-magyar haderő 180-200 ezer fő volt, miközben a valóságban ez a 80 ezer főt is alig érte el. Az ostromot követően pedig az alig 40 ezer helyett csaknem 140 ezer hadifogolyról tett jelentést. Az adatok hamisítása tragikus következményekkel járt, mert a marsallnak 100 ezer embert valahonnan össze kellett még szednie: a hiányzó fogoly mennyiséget Budapest és a környező települések polgári lakosságából pótolta. Romeltakarításra hívták az embereket, az óvóhelyekről lassan előmerészkedő lakosság vált elsődleges célponttá.

BUDAPEST OSTROMA
HADIFOGOLYLÉTSZÁM-KIEGÉSZÍTÉS
MEGSZÁLLÁS
ROMELTAKARÍTÁS
VÖRÖS HADSEREG

- * **kulcsszavak:** Budapest ostroma, hadifogolylétszám-kiegészítés, második világháború, megszállás, romeltakarítás, Vörös Hadsereg
- * **fogalmak:** civil lakosság, hadifogolylétszám-kiegészítés, romeltakarítás, Vörös Hadsereg
- * **kronológia**²
 - 1944. március 19. Magyarország német megszállása
 - 1944. augusztus 26. A Vörös Hadsereg átlépi Magyarország határát a Keleti-Kárpátoknál
 - 1944. december 24. – 1945. február 13. Budapest ostroma

2 bővebben lásd a Kronológiában

MALINOVSZKIJ,
Rogyion Jakovlevics
(1898–1967)

Katonai pályafutását a cári hadseregben kezdte. A második világháború idején részt vett a sztálingrádi csatában, a rákövetkező évben a délkeleti, majd a 3. Ukrán Fronton teljesített szolgálatot. 1944 májusától a 2. Ukrán Front parancsnokaként ő vezette a Vörös Hadsereg magyarországi hadműveleteit, és irányította Budapest ostromát. Malinovszkij közvetlenül felelős az ostromot követően több ezer ártatlan magyar civil kényszermunkára hurcolásáért. A magyar főváros bevétele után ő vezette Bécs és Pozsony elfoglalását, majd 1945-től a japán fronton ért el sikereket. Távol-keleti sikerei miatt megkapta a „Szovjetunió Hőse” címet. Sztálin halála után Hruscsov hatalomra kerülésével Malinovszkij pozíciója is megszilárdult. 1957-től haláláig az SZKP Központi Bizottságának tagja volt és hadügyminiszteri pozíciót töltött be.

Malinovszkij marsall
(MNM Történeti Fényképtár)

EMLÉKEZTETŐ

Budapest ostroma a második világháború helységharcai közül a harmadik leghosszabb volt Leningrád és Sztálingrád ostroma után. Ugyanakkor Franciaországot 1940-ben mindössze 43 nap alatt legyőzték a németek, míg 1945-ben Berlinért 17 napig folytak a harcok. Budapest ostroma alatt a főváros épületeinek több mint 70%-a megsérült, vagy elpusztult. A Budapestet ért károk, a lengyel főváros, Varsó második világháborús pusztulásához mérhető.

DIÁKOK

Forráselemzés

Olvasd el Grósz József kalocsai érsek naplóbejegyzését Budapest ostromának idejéből!

„Szörényi Andor teológiai tanár tegnapelőtt érkezett meg Pestről... amit az ottani állapotokról elmondott az nem más, mint a földre telepített pokol. A nők 70%-a 12 éves leányoktól 9 hónapos áldott állapotban lévő asszonyokig megbecstelenítve, a férfiak nagy része elhurcolva, minden lakás kifosztva, a város a templomaival együtt romokban... az utcán, temetőikben, kifosztott üzletekben temetetlen holtak ezrei, a pincékben kiéhezett, félig megtébolyodott emberek, akik a többnapos elhullt lovakból vagdálnak maguknak húsdarabokat megevésre stb. Ilyen lehetett Jeruzsálemben, amikor Jeremiás próféta elmondta fölötté siráimait.”

Grósz József kalocsai érsek naplója, 1945. február 9.

Kérdések

- » Mit árul el a forrás a megszállók és a magyar lakosság viszonyáról?
- » Mondj olyan budapesti épületet, amelyet leromboltak az ostrom alatt!
- » Hallottál-e erről a „földre telepített pokolról” a családban?
- » Milyen filmet láttál, milyen könyvet olvastál a témában?

Magyarok!
A Vörös Hadsereg nem mint hódító jön...
(MNM Történeti Tár Plakátgyűjtemény)

Te is Szibériába akarsz kerülni?
(MNM Történeti Tár Plakátgyűjtemény)

romeltakarítás Budapesten
(MNM Történeti Fényképtár)

DIÁKOK

Feladat

Hasonlítsd össze
a két plakátot!

Kérdések

- » Melyik lehet a nyilas kormány és melyik a szovjet propaganda terméke?
- » Mi alapján tudod megállapítani?
- » Melyik háborúra utalhat a halálfejes katona?

BESZÉLŐ TÁRGYAK

Vasrózsa a felrobbantott Erzsébet-híd korlátjáról

Az 1898–1903 között épült eredeti Erzsébet-hídat Budapest ostroma során a németek 1945. január 18-án felrobbantották. A híd roncsai sokáig csúfították a városképet, mígnem 1964 őszén felavatták az újjáépített hidat, ami formájában ugyan emlékeztetett az eredetire, de attól jelentősen el is tért, szélesebb és magasabb ívet kapott. Érdekesség még, hogy a hídon az 1970-es évekig villamos is járt.

Kérések

- » Miért szimbolikus tárgy a vasrózsa?
- » Hogyan viszonyul egymáshoz a fegyver és a rózsza, a virág és a háború fogalma?

PEDAGÓGUS

vasrózsa
(MNM Történeti Tár
Egyedi Tárák Gyűjteménye)

a felrobbantott
Erzsébet-híd romjai
(MNM Történeti
Fényképtár)

TIPP

Keresse meg az interneten a Budapest ostroma 1944–1945 kutatócsoport honlapját, amelyen az ostrom történetével kapcsolatos dokumentumokat, személyes történeteket mutatnak be tudományos és ismeretterjesztő célból. Link: www.budapest-ostroma.hu

„Budapest elfoglalásáért”
adott szovjet katonai érem
(HM Hadtörténeti
Múzeum és Intézet)

EMLÉKEZTETŐ

Sokáig vitatott tény volt, hogy megszállás vagy felszabadítás volt-e a Vörös Hadsereg 1944-es megjelenése Magyarország területén. Mivel politikai alapon a magyar polgári lakosság ellen a német megszállók és a magyar nyilasok is követtek el atrocitásokat, sőt a zsidó származásúnak tartott vagy zsidó vallású magyar állampolgárokat tömegesen vitték kényszermunkatáborokba, haláltáborokba, a magyarok egy része felszabadítóként várta a szovjet csapatokat. Az országnak gyorsan csalódnia kellett: a Vörös Hadsereg katonái tömegesen erőszakolták meg a nőket, és tízezrével hurcolták el a polgári lakosságot kényszermunkára. Ráébredtek, hogy újabb megszállás áldozatai lettek. A képen látható emlékérmé pedig, melyet a magyar főváros ostromát megjárt szovjet katonák vehettek át, egyértelművé tette a szovjet álláspontot, hiszen az áll rajta: „Budapest elfoglalásáért”. A szovjetek különbséget tettek elfoglalt és felszabadított területek között. A szövetséges városokban, mint például Prágában vagy Varsóban, olyan emlékérmeket osztottak, amely a város felszabadításáért járt. Ezzel szemben Berlinben, Bécsben vagy Budapesten a katonákat az ellenséges város elfoglalásáért tüntették ki. A kommunista hatalomátvétel után a „Felszabadulás napjaként” ünnepeltették április 4-ét egészen 1989-ig. (A valóságban 1945. április 12-én foglalta el a Vörös Hadsereg Magyarország teljes területét.)

Feladat – Érvelés

Megszállás vagy felszabadulás volt a Vörös Hadsereg megérkezése Magyarország számára? Érveljetek, kinek lehetett megszállás, kinek felszabadulás! Volt olyan személy, aki felszabadulásként, aztán megszállásként is megélhette? Fogalmazzatok az alábbi személyek nézőpontjából!

- gazdag (50 hold+) paraszt
- földnélküli, vagy kistelkes szegényparaszt (2-3 hold)
- az auschwitzi haláltáborból megmenekült zsidó származású férfi
- arisztokrata nő
- 16 éves levente fiú
- a Horthy-korszakban illegálisba vonult, kommunista ideológiával szimpatizáló személy
- szociáldemokrata szimpatizáns nyomdász

DIÁKOK

romeltakarítás Budapesten
(MNM Történeti Fényképtár)

MÁSODIK KAMRA: A CIVIL LAKOSSÁG DEPORTÁLÁSA ÉS A MAGYARORSZÁGI (HADI)FOGOLY-GYŰJTŐTÁBOROK

A Szovjetunió Kelet-Közép-Európa felett katonai erővel megszerzett korlátlan hatalmát arra is felhasználta, hogy a legyőzött országok lakosságát tömegesen rabszolgamunkára hurcolja. A kamra első fele a magyarországi polgári lakosság összeterelését, gyűjtő- és elosztótáborokba hurcolását mutatja be, míg a végtelenbe futó sín a marhavagonokban deportáltak távoli és kilátástalan jövőjét szimbolizálja.

A kamra másik fele a magyarországi fogolytáborokat idézi meg, hiszen 1944 őszétől, a front előrehaladtával a mai Magyarország területén sorra alakultak a (hadi)fogoly-gyűjtőtáborok, főként a Vörös Hadsereg, de kisebb részben az alárendeltségében harcoló bolgár és román hadseregek őrzete alatt is. Ezek parancsnokságát a 2. és 3. Ukrán Front NKVD Hadifogoly- és Internáltügyi Osztályának tisztjei látták el. A (hadi)fogoly-gyűjtőtáborokat általában vasúti csomópontok közelében alakították ki, többnyire jól őrizhető laktanyákból (pl.: Győr, Székesfehérvár, Baja, Cegléd), börtönökből (pl.: Vác, Sopronkőhida, Szeged), Gödöllőn pedig a premontrei gimnázium épületéből. Összesen mintegy 600 ezer magyar állampolgár járta meg a hazai táborokat. Ezek hivatalosan hadifogolytáborok voltak, a bennük őrzött magyar foglyok több mint egynegyedét mégis civilek tették ki.

A szélposták

Az elhurcoltak sok esetben nem tudták értesíteni családtagjaikat a velük történekről. Ezért, ha volt írószerük és papírjuk, a gyalogmenetek közben, vagy a bevagonírozás után, a marhavagonok berácsozott ablakán a sűrűn lakott településeken és forgalmasabb csomópontokon dobálták ki leveleiket, amelyeket a helyiek összeszedtek és megpróbálták eljuttatni a családtagokhoz. Példaértékű a magyar nemzet akkori összetartása, a szélposták 80-90%-át a címzettek megkapták!

- * **kulcsszavak:** (hadi)fogoly-gyűjtőtábor, deportálás, szélposta
- * **fogalmak:** bevagonírozás, deportálás, gyűjtőtábor, hadifogoly, hadifogság, háborús jóvátétel, internálás, jóvátételi munka, marhavagon, NKVD, szélposta, tranzittábor
- * **topográfia**³: Baja, Budapest – Ferencváros, Cegléd, Gödöllő, Győr, Sopronkőhida, Szeged, Székesfehérvár, Temesvár, Vác

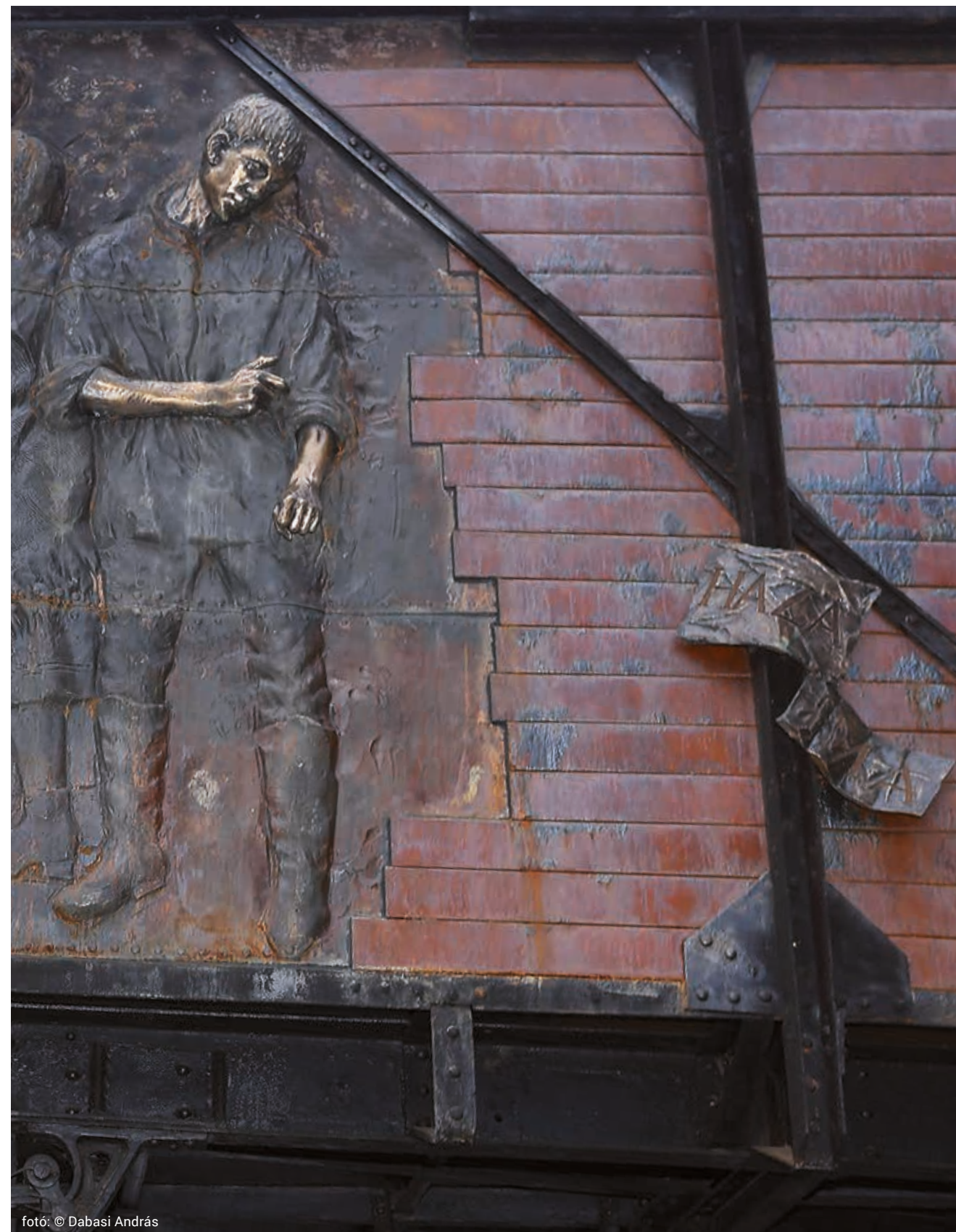
ZIMÁNDI Pius István
(1909–1973)

Irodalomtörténész, pedagógiai szakíró. 1928-ban belépett a premontrei rendbe. Az 1944. március 19. és 1945. március 17. közötti időszakról naplót vezetett, amely 2015-ben jelent meg. „Egy év története naplójegyzékben” címmel. Naplójában pontos leírást ad a politikai helyzetről, a front alakulásáról és Budapest ostromának hétköznapijairól.

DIÁKOK

Feladat

Keressétek meg Zimándi Pius Istvántól származó idézetet a kiállításban!

fotó: © Dabasi András

(HADI)FOGOLY-GYŰJTŐTÁBOR
DEPORTÁLÁS
SZÉLPOSTA

1945. VIII. 30.
Reggel 8 h Ferencváros p.u. állunk, meddig azt nem tudjuk Bízva-bízunk. ... 8 napja vagonba utazunk Szombathelyről-Pestig. Teljes bizonytalanság: Anyám arra kérem legyen bizalommal. Ne csüggedjen ez bennem is új erőt ad, lehet, hogy egy kicsit késik, de a jó Isten nem hagy el bennünket.
Miska

1945. VII. 31.
Drága Jó Anyám!
d.m. 17. elindultunk Románia felé Bessarabiába Kiszénre. 30%. Oroszok békés emberek, jól bántak velünk. Ezt a levelet Kunszentmiklós-Tass után írom, hogy hol dobom ki azt még meg írom. Kecskemét, este 21 h.
Miska

DIÁKOK

Feladat – forráselemzés

Olvassátok el a később szerencsésen megmenekülő Sári Mihály cinkotai lakos szélpostáit. Az ő sorsát a Ferencvárosi pályaudvartól egészen Temesvárig nyomon követhetjük.

„Reggel 8 h Ferencvárosi p.u. állunk, meddig ezt nem tudjuk. Bízva-bízunk. ... 8 napja vagonba utazunk Szombathelyről-Pestig. Teljes bizonytalanság: Anyám arra kérem legyen bizalommal. Ne csüggedjen ez bennem is új erőt ad, lehet, hogy egy kicsit késik, de a jó Isten nem hagy el bennünket. Miska”

1945.VII.30.

„...elindultunk Románia felé Bessarabiába... Oroszokban bízok, nem rossz emberek, jól bántak velünk. Ezt a levelet Kunszentmiklós-Tass után írom, hogy hol dobom ki azt még meg írom. Kecskemét, este 21 h.”.

1945.VII.31.

DIÁKOK

Feladat

Keressétek meg a térképen, merre haladt Sári Mihály!

Vitassátok meg közösen, hogy vajon ma is továbbítanánk-e ezeket a leveleket?

„Sári Mihályné Cinkota, Pest m. Kérem a fenti címre leadni, ill elküldeni. Köszönöm!

Drága Jó Anyám! Lassan haladunk, de mindég közeledünk a Román határhoz. Pesten nagyon boldog voltam, hogy láthattam édes húgomat és testvéreimet, anyámat is nagyon szerettem volna látni, Isten segítségével ez is sikerülni fog. Most hallom, hogy Szegednek megyünk. ...”

1945.VIII.1.

„Közlöm, hogy fia a vonaton itt utazott keresztül Szeged felé, illetve vitték. A kidobott kis céduláját mellékelten küldöm. E hó 1-jén haladt itt át a vonat. Tisztelettel: Sisák Antal.”

1945. VIII.3.

„Kedves ismeretlen ezt a cédulát itt találtam az új szegedi állomáson ledobva Temesvár felé ment a vonat de azért ne aggódjon, hanem kérje a jó Istent, hogy minél hamarabb haza segítse őket. Üdvözltem küldöm ismeretlenül, Csótiné, Újszeged. Ha megkapja legyen szíves írjon. Csótiné.”

Sári Mihály cinkotai lakos szélpostái
(MNM Történeti Tár Iratgyűjtemény)

SISÁK ANTAL
KITELEK
Tárhely: 31
Küldve: 1945. VIII. 3.
Közlöm, hogy fia a vonaton itt utazott keresztül Szeged felé, illetve vitték. A kidobott kis céduláját mellékelten küldöm. E hó 1-jén haladt itt át a vonat.
Tisztelettel
Sisák Antal

Drága Jó Anyám
IV. 1945. VIII. 1.
Lassan haladunk de mindég közeledünk a Román határhoz. Pesten nagyon boldog voltam, hogy láthattam édes húgomat és testvéreimet. Anyámat is nagyon szerettem volna látni, Isten segítségével ez is sikerülni fog. Most hallom, hogy Szegednek megyünk. ...
Közlöm, hogy fia a vonaton itt utazott keresztül Szeged felé, illetve vitték. A kidobott kis céduláját mellékelten küldöm. E hó 1-jén haladt itt át a vonat. Tisztelettel: Sisák Antal.
Kedves ismeretlen ezt a cédulát itt találtam az új szegedi állomáson ledobva Temesvár felé ment a vonat de azért ne aggódjon, hanem kérje a jó Istent, hogy minél hamarabb haza segítse őket. Üdvözltem küldöm ismeretlenül, Csótiné, Újszeged. Ha megkapja legyen szíves írjon. Csótiné.

Kedves ismeretlen ezt a cédulát itt találtam az új szegedi állomáson ledobva Temesvár felé ment a vonat de azért ne aggódjon, hanem kérje a jó Istent, hogy minél hamarabb haza segítse őket. Üdvözltem küldöm ismeretlenül Csótiné.
Ha megkapja legyen szíves írjon Csótiné.

BESZÉLŐ TÁRGYAK

A ceglédi huszárlaktanya eredeti tégladarabjai

A Cegléd határában álló egykori huszár- és páncélos laktanyákat a szovjetek ún. (hadi)foglytáborként használták 1944 novembere és 1946 nyara között. Ez volt a leghosszabb ideig fennálló és a legnagyobb tábor Magyarországon, ahol több tízezer katona és civil tartózkodott átmenetileg. Előfordult, hogy egyszerre 80 ezer embert zsúfoltak össze a területen. A laktanyaépületek vakolatlan tégláiba rabok ezrei vésték be nevüket, a dátumot, és sokszor rövid üzeneteiket. Ezek egy része fennmaradt és napjainkban is látható. A karcolt feliratokból *Téglákba vésett történelem* címmel könyv is megjelent.

PEDAGÓGUS

Feladat

Olvassa fel tanítványaival közösen a kiállítás tégláin található neveket!

Kérdés

» Vajon miért vésték be a rabok a nevüket?

az egykori ceglédi
huszárlaktanya téglalapülete
(fotó: Jójárt György)

foglyok által karcolt téglá az egykori ceglédi laktanyában (fotó: Jójárt György)

TIPP

A ceglédi gyűjtőtábort történelmi emlékhellyé nyilvánították 2016. július 1-én. Próbálják ki a hadifogoly- és gyűjtőtábort bemutató 3D-s alkalmazást!
Link: www.neb.hu/hu/a-cegledi-hadifogoly-es-gyujtotabor

EMLÉKEZTETŐ 1.

A Szovjetunióban, így a mai Ukrajnában és Oroszországban széles nyomtávon közlekednek a vasúti szerelvények. Ennek következtében a román-szovjet határ menti állomásokon átterelték a foglyokat a korábbi kocsikból a széles nyomtávú szovjet vagonokba. Erre legtöbbször a román-ukrán határnál, legtöbbször Foksánynál (Focșani) és Jászvásárnál (Iași) került sor.

EMLÉKEZTETŐ 2.

A „(hadi)fogoly” kifejezést a történelmi irodalom gyakran zárójeles verzióban használja. Ennek oka, hogy a szovjetek a Vörös Hadsereg által megszállt területeken nem csak a fogságba vetett katonákat, hanem a civileket is nagyon sokszor hadifogolyként kezelték. A Magyarországról 1944-től tömegesen elhurcolt civilekre is a „hadifogoly” kifejezést használták. A második világháború idején a hadifoglyokkal való bánásmódot az 1929-ben elfogadott genfi egyezmény szabályozta, amely szerint a hadifoglyokat csak a fizikai, egészségi állapotuknak megfelelő munkára lehet használni. A Szovjetunió azonban nem írta alá az egyezményt.

HARMADIK KAMRA:
POLITIKAI ÉS ETNIKAI DEPORTÁLÁSOK

Kárpátalja területét, mint a Kárpát-medencébe benyúló szovjet hídfőállást Sztálin közvetlenül a birodalmához kívánta csatolni, ezért a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa által 1944. november 12-én meghozott 0036-os szigorúan titkos parancs utasítást adott a területen élő magyar és német férfi lakosság tervszerű összegyűjtésére és deportálására. A 25-30 ezer „málenkij robotra” toborzott embert gyalogmenetben hajtották a szolvyvai gyűjtőtáborba, majd vitték szovjet munkatáborokba. A megfélemlített hátramaradtak ezután „önként” kérték Sztálintól Kárpátalja Szovjetunióhoz csatolását. A foglyok közül nagyon sokan már a szolvyvai táborban elpusztultak a hideg, az éhezés és a borzalmas higiénés viszonyok miatt kitört flekktífusz-járvány következtében.

A szovjet vezetést a megszállt területek lakosságának elhurcolásában nemcsak a Szovjetunió újjáépítéséhez szükséges munkaerő összegyűjtése, de a megtorlás és a megfélemlítés szándéka is motiválta. Sztálin már 1943 novemberében, a teheráni konferencián kijelentette a szövetséges hatalmak vezetőinek, hogy néhány évig közel 4 millió német munkáját szándékozik igénybe venni birodalmának újjáépítéséhez. A német Harmadik Birodalom bűneit a szovjethatalom – a kollektív bűnösség elve alapján – ártatlan német civileken kívánta megtorolni. Hamarosan válogatás nélkül érvényesítették minden munkaképesnek tekintett német, vagy csak német nevű férfira és nőre a Sztálin utasítása alapján a 2. és a 3. Ukrán Front Katonai Tanácsa által kiadott 0060-as számú szigorúan titkos parancsot, amely hivatalosan jóvátételi munkára kötelezte a német származású vagy annak mondott civileket. A mai Magyarország területéről 1944. december 22. és 1945. február 2. között mintegy 55-60 ezer németnek nyilvánított polgári személyt hurcoltak el. Az embereket előre összeírt listák alapján gyűjtötték be, melyeket általában a községi előljárók készítettek az 1941-es népszámlálási adatok alapján.

A magyarországinál is tervszerűbben és szervezettebben történt az erdélyi németek elhurcolása. 1945. január 10-e után pár nap leforgása alatt táborokba szállítottak mintegy 80-90 ezer németnek tekintett, bár részben magyar identitású személyt. A szovjet munkatáborok szörnyű körülményei között dolgoztatott erdélyi németek körülbelül 15-20 %-a pusztult el.

- * **kulcsszavak:** elhurcolás, flekktífusz, gyalogmenet, gyűjtőtábor, internálás, kollektív bűnösség, munkatábor, újjáépítés, svábok
- * **fogalmak:** 0036-os számú parancs, 0060-as számú parancs, etnikai tisztogatás, flekktífusz, kollektív bűnösség elve, kényszersmunka
- * **kronológia:**
1944. november 12. A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa kiadja a szigorúan titkos 0036-os parancsot
1944. december 22. A 2. és a 3. Ukrán Front Katonai Tanácsa kiadja a szigorúan titkos 0060-as parancsot
- * **topográfia:**
Észak-Erdély, Felvidék, Kárpátalja, Székelyföld, Szolnya

FLEKKTÍFUSZ
GYALOGMENET
GYŰJTŐTÁBOR
INTERNÁLÁS
KOLLEKTÍV BŰNÖSSÉG
MUNKATÁBOR
ÚJJÁÉPÍTÉS

Feladat – Forráselemzés

Olvassátok el az alábbi versrészletet, amely az elhurcolásokról és a szolvyvai gyűjtőtábor szörnyűségeiről tudósít!

DIÁKOK

Feladat

Hasonlítsátok össze a balladát és a képeket!

Kérdések

- » Mit olvastok ki a két különböző forrástípusból?
- » A versben szereplő szolvyvai gyűjtőtáborban csak férfiak raboskodtak. De mit mutatnak a fotók a következő oldalon? Vajon nőket is hurcoltak el „málenkij robotra”?
- » Miért lehetett nehezebb a nők sorsa?
- » Születtek-e gyerekek a légerekben?
- » Milyen betegség a flekktífusz?
- » Keressétek meg a lágerballada befejező sorait! Hogyan végződött a szereplők története?

forrás:
Dupka György
– Tirkánics Gabriella
(szerk.):
Istenhez
fohászkodva...
1944 Szolnya.
Verses levelek, imák
a sztálini légerekből,
1944–1957.
Ungvár-Budapest,
Intermix Kiadó,
1992

útban a szolvyvai gyűjtőtábor felé, 1944. november 18–20
(forrás: Dupka György)

Ismeretlen szerző
Lágerballada (részlet)

Parancsszóra, hazug szóra
dobot vert a kisbíró:
tizennyolctól ötven évig
férfiaknak behívó.

Háromnapi eleséggel
indultak az emberek.
Kibírjuk ezt! – a sok férfi
bizakodva nevetett.

Három napnak elmúltával
lehervadt a mosoly,
megismerte kínok kínját
sok ezernyi bús fogoly.

Puskás örök árgus szemmel
vigyázták a menetet,
agyonlőtték az útszélen
a lemaradt beteget.

A létszámot bepótolták
bármivel, ki arra járt,
ne lehessen kimutatni
darabszámra a hiányt.

A szolvyvai nagytáborban
összegyűltek ezerek,
hóban-fagyban, étlen-szomjan
gyötrődtek az emberek.

Tífusz-lázban elemésztve
de sok férfi meghalt ott,
ártatlanok hült teteme
tölte meg a sírhantot.

Az élőket, „Dáváj, bisztro!”
terelték a vagonba,
vitték őket idegenbe
hosszú, nehéz robotra.

Szögesdrótos táborokban
kegyetlen a napirend,
sok jó apa, derék legény
belerokkant, tönkrement.

elhurcolt tolnaiak csoportképe egy donbaszi táborban
(forrás: Lohn Annamária: Málénkij Robot
Bonyhád és környékén. Völgységi Múzeum, 2016)

A hadrakelt hadsereg 1944. december 22-én, a közvetlen mögöttesterületen végzendő közmunkák megszervezéséről és elvégzéséről szóló, 0060 számú parancsa értelmében elrendelem az összes német származású munkaképes személyek mozgósítását.

1. Minden német származású munkaképes személy mozgósítandó és jelentkezni tartozik: férfiak 17-től 45, nők 18-tól 30 éves korig.
2. A mozgósítottak gyülekező helye **Városban közszépen** van.

Az összes mozgósítottak 1944. december...-án, ...órakor a gyülekező helyen kötelesek megjelenni.

3. A mozgósítottak vigyenek magukkal: meleg felső ruhát, 2 pár hordható állapotban levő lábbelit, 3 rend fehérneműt, ágyneműt és takarót, evődényt és 15 napi ételmet. Az egész össz súlya ne haladja meg a 200 kg.-ot fejenként.
4. A helyi polgári hatóságok kötelesek biztosítani azt, hogy minden egyes mozgósítandó személy a kitűzött időben pontosan megjelenjen a gyülekező helyen.
5. Mindazok, akik kivonják magukat a mozgósítás alól, a háborús törvények szerint felelősségre vonatnak — Hadbíróság fog felettük ítélni. Ugyancsak szigorú megtorlásban részesülnek családtagjaik és bűntársaik.

a **Városi Község** parancsnoka

püspöknádasdi (ma Mecseknádasd) asszonyok pufajkás láger-csoportképe. Groznij, 1946
(forrás: Idegen ég alatt
– Oroszországban meggyötörve.
Janus Pannonius Múzeum, Pécs 2016)

Feladat

Olvassátok el a 2. és a 3. Ukrán Front Katonai Tanácsa által kiadott szigorúan titkos 0060-os parancsnak a lakosságnak szóló, falragaszokon kihelyezett változatát!

A 0060-as sorszámú parancs publikus, a lakosságnak szóló változata
(forrás: Bognár Zalán (szerk.): Malenkij robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini lágerrekbe 1944/45-1955. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre. Pécs, 2011)

DIÁKOK

Kérdések

- » Mit jelentett a gyakorlatban a mozgósítás szó?
- » A parancsban nem német állampolgárokról, nem német nemzetiségűekről és nem is német anyanyelvűekről esik szó, hanem „német származásúakról”. Mit jelentett ez a gyakorlatban?
- » Hány éves kortól vittek el férfiakat és nőket valójában?
- » A parancsot végrehajtók tartották-e magukat a parancsban megadottakhoz?
- » A családokban milyen származású, milyen nemzetiségű felmenőkről, ősökről tudtok?

DIÁKOK

BESZÉLŐ TÁRGYAK

A pufajkakabát, -nadrág és bakancs, mellette láda

A tolna megyei Váraljáról elhurcolt Lovi Henrik viselte a pufajkakabátot, a nadrágot és a bakancsot a kelet-ukrajnai szénbányák vidékén, ahol a falujából elhurcoltakkal együtt évekig dolgozott. Ezeket fából készült ládában hozta haza, majd évtizedeken keresztül őrizte őket a padláson. Jelenleg is a családja tulajdona.

Kérdések

- » Milyen anyagból készülhetett a pufajkakabát?
- » Miért volt szükség a lágerben meleg ruhákra?

DIÁKOK

pufajkakabát, nadrág, bakancs és faláda a Tolna megyei Lovi Henrik kelet-ukrajnai lágert megjárt fogoly hagyatékából, Lohn Annamária gyűjtése
fotó: © Rosta József, MNM

...a, akkor mindjárt be lettünk osztva munkára. Le a bányába. Hát először
nondták, na te csillés leszel, te vájár leszel, te robbantós leszel, te fűros
leszel. Fogalmunk sem volt, most mit kell csinálni. ... Az volt a baj, hogy
a bánya olyan vizes volt, legalább 20-30 centi vastag sártenger volt ottan,
és abban egész nap toltuk a csillét. Mire este lett, addigra már a bakancs
leszakadt a lábunkról, mert fatalpú bakancs volt.

Magyarok szovjet foglóságban. Történelmi szemléltetőanyag

NEGYEDIK KAMRA:
 A SZOVJET MUNKATÁBOROK

A magyar foglyok zöme a donbaszi, vagyis a Donyec-medencei szénbányákban (Kelet-Ukrajna), a Krím-félszigeten és Odessza környékén, az Urálban, a Volga mentén, valamint Moszkva, Kijev és Minszk környékén végezte kényszermunkáját, de sokan kerültek a Kaukázusba is. A rabok napi 10-12 órán át kemény fizikai munkát végeztek, utakat, vasutakat építettek, fát vágtak, bányákban robotoltak. A táborok lakói embertelen körülmények között éltek, megfelelő öltözk, táplálék hiányában súlyos betegségek gyötörték őket.

Placid atya
 (1916–2017)
 Olofsson Placid, születési neve Olofsson Károly, bencés szerzetes-pap, tanár. Az apai ágon svéd származású Placid 1933-ban lépett be a Szent Benedek-rendbe, hat évvel később szentelték pappá. 1946-ban a GULAG-ra internálták koholt vádak alapján, ahol tíz évet töltött. A következő idézet jól tükrözi a sokaknak reményt adó személyiségét: „Többször elmondtam: jegyezzék meg, az Úristennek van humora! A Szovjetunió tíz évig mindent megtett, hogy tönkregessen. Én mégis itt vagyok 91 évesen, de hol van a Szovjetunió?”
 Olofsson Placid atya
 (fotó: MTI)

4 a fogalommagyarázatokat lásd a Lexikonban

- * **kulcsszavak:** élelmezés, fejadag, hitélet, kényszermunka, láger, levelezés, nehéz fizikai munka, norma, rossz higiénia
- * **fogalmak:** fejadag, láger, norma
- * **a lágerben a rabok által használt fogalmak⁴ :** barakk, brigád, csajka, csille, csáj, darizni, „Davaj!”, deszatnyik, mahorka, nacsalnyik, priccs, sprejcolás, „Szkora domoj”, ukáz, zabrálás
- * **topográfia:** Donyec-medence, Kijev, Kaukázus, Krím-félsziget, Minszk, Moszkva, Odessza, Urál, Volga

Feladat
 Keressétek meg a kiállításban azokat a tárgyakat, amelyek Placid atyához kapcsolódnak!

DIÁKOK

forrás: www.beszedesmult.hu

Ismerjétek meg Olofsson Placid és Menczer Gusztáv GULAG-rabok történetét a *Rabársak a GULAG-on* című képregényből!
 Letölthető itt: www.beszedesmult.hu/kepregeny/

TIPP

DIÁKOK

Feladat – forráselemzés
 Olvassátok el id. Baják László egykori fogoly visszaemlékezését a Ladoga-tóhoz közeli Szjasztrój, 313/3. számú lágerből!

„A bányában a felszíni föld eltávolítása után kezdődött a téglalakú tőzegkockák kitermelése. Egy műszak normája 60 db volt, amit kézi szerszámmal kellett kiásni. Ennyi kellett ahhoz, hogy valaki megkapja a napi 60 dkg kenyerét és a napi háromszor két dl kását. Ha valaki nem teljesítette a normát, az élelmezését lecsökkentették. A bánya területét messziről látszó kékes színben 40-50 cm magasan beborította a gáz. A gázos levegő a fizikailag legyengült embereket végképp tönkretette. Naponta hullottak el végkimerüléstől.”

„A láger többszörös drótkerítéssel és megerősített őrséggel volt körülvéve. A fogolybarakkokon kívül külön épületei voltak a parancsnokoknak, az őrségnek, a konyhának és az orvosnak. Az épületek között egy akkora tér volt, amelyen sorakozókor elfért az összes fogoly. Figyeltették, hogy szökni nem lehet, mert körülvesz bennünket a mocsár.”

„Az egyik telepi házban találtam egy német-orosz tankönyvet... Ezt felhasználva saját használatra szótárt és nyelvtant kezdtem írni a szerencsésen becsempészett noteszembe. A barakk ügyeletes mellett egész éjjel égett a lámpa, amit ki tudtam használni tanulásra. ... A többiek hülyének neveztek.”

„Szeptember 8-án leesett az első hó. Kaptunk valami téli öltözetet, de ez nem tudott megvédeni a csontig hatoló északi szélről. ... Ha valaki szerzett külön ruhadarabokat, azt elkobozták. Azt mondták, ha több ruha van rajtunk, akkor nem fázunk eléggé és kevesebbet dolgozunk.”

„A barakkban nagyon szenvedtünk, mert csak egyetlen vaskályha volt benne, és nagyon kevés tüzelőnk volt. ... A hőmérséklet hajnalra rendszerint 0 fok alá süllyedt. Ha megenyhült az idő, a sötétben előjöttek a vérszívó poszokák.”

ÉLELMEZÉS
 FEJADAG
 HITÉLET
 KÉNYSZERMUNKA
 LÁGER
 LEVELEZÉS
 NORMA
 NEHÉZ FIZIKAI MUNKA
 ROSSZ HIGIÉNIA

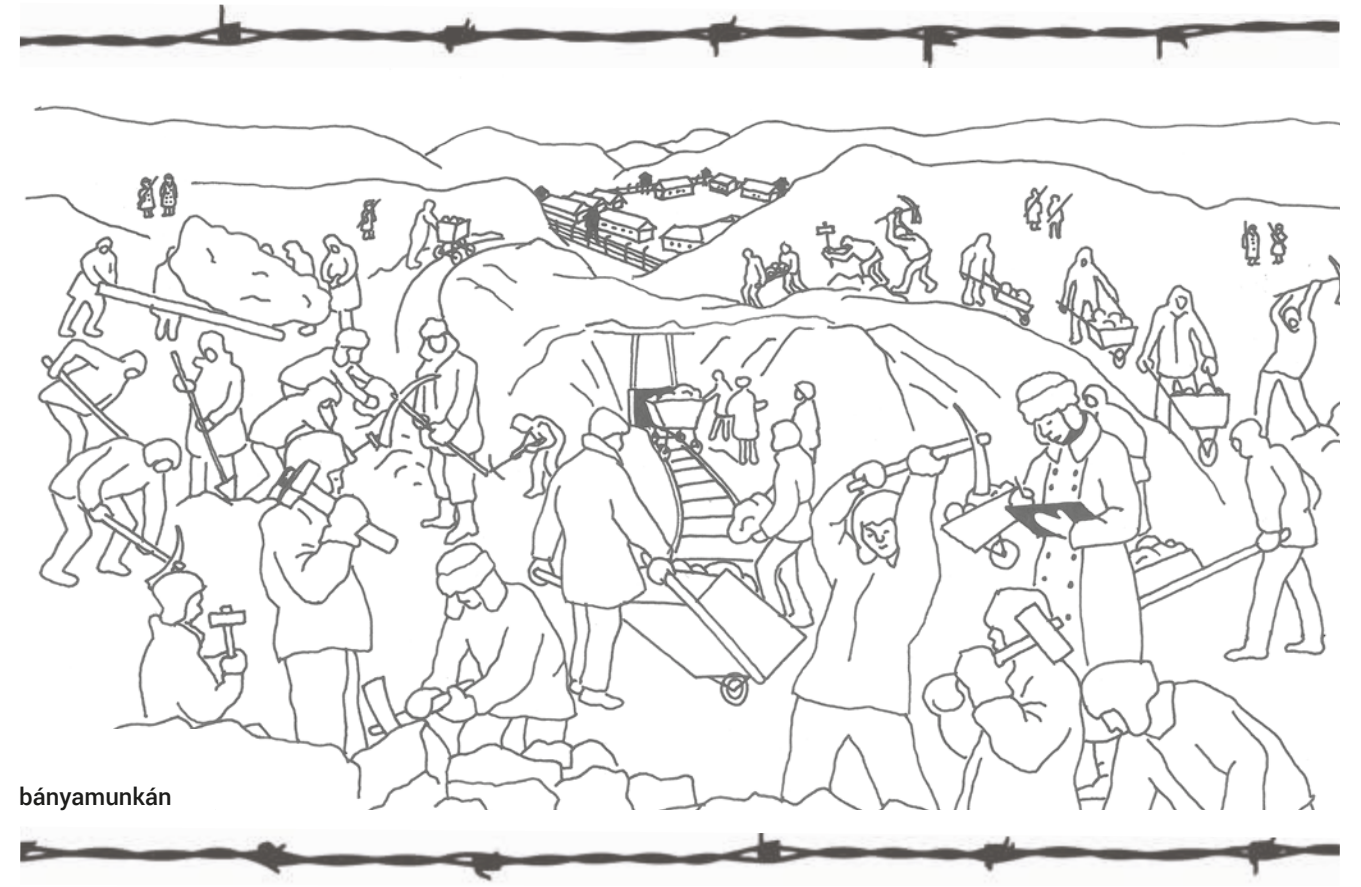
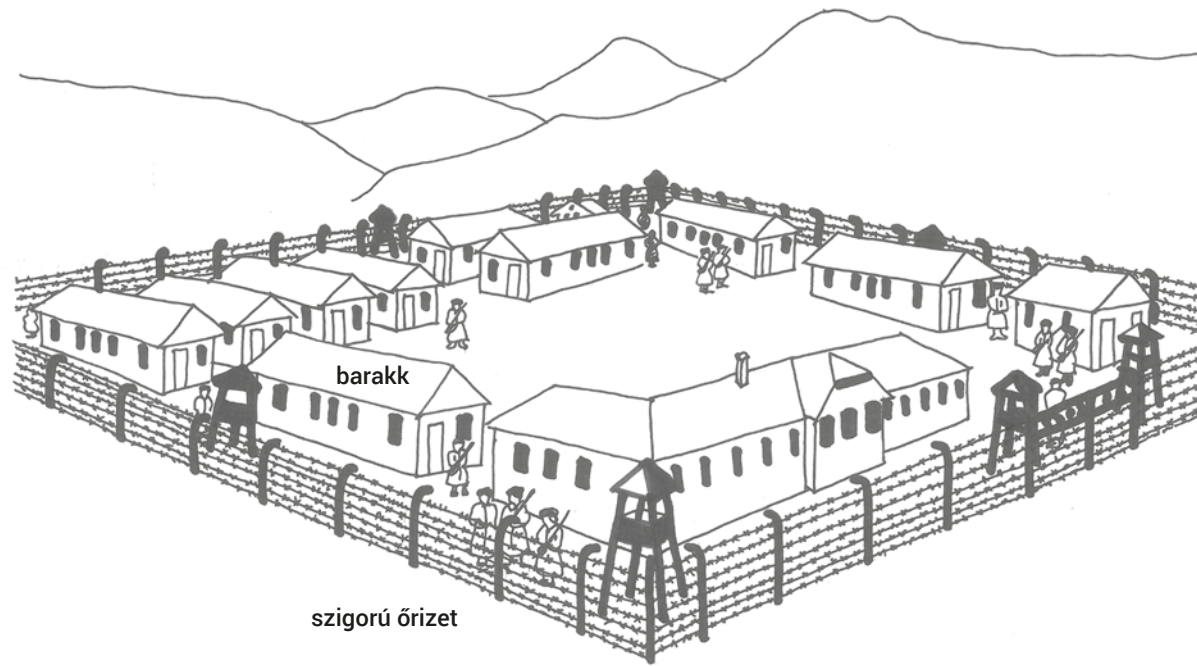
DIÁKOK

- Kérdések**
- » Milyen nehézségekkel küzdöttek a foglyok a lágerekben?
 - » Milyenek voltak a túlélési esélyeik?
 - » Volt-e idejük pihenni a foglyoknak?

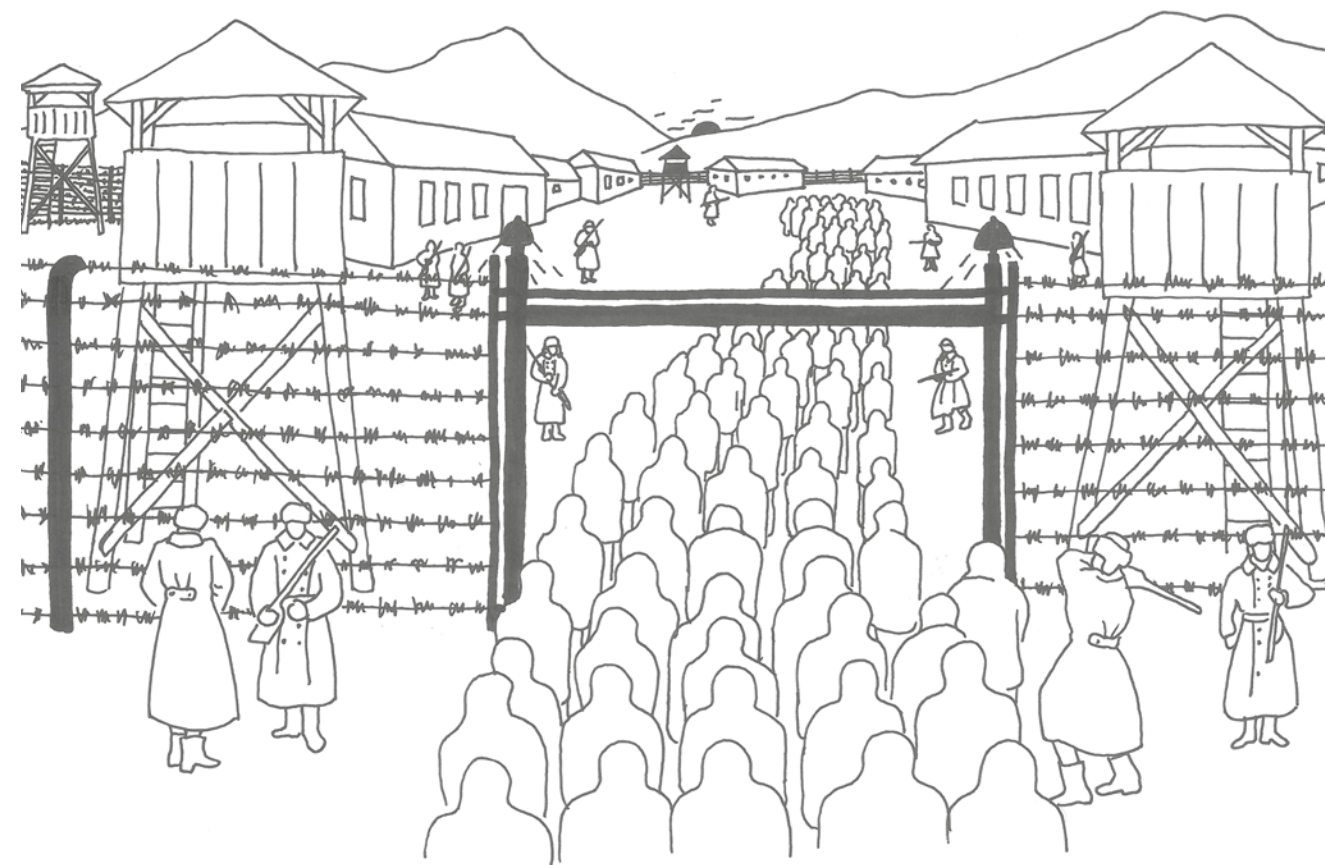
monogramos (A.T.) alumínium csajka, „1948 emlék 1945–1947 orosz hadifogságomból” és „Visszavár a szép magyar hazám” felirattal (MNM Történeti Tár Egyedi Tárak Gyűjteménye)

EGY NAP A MUNKATÁBORBAN

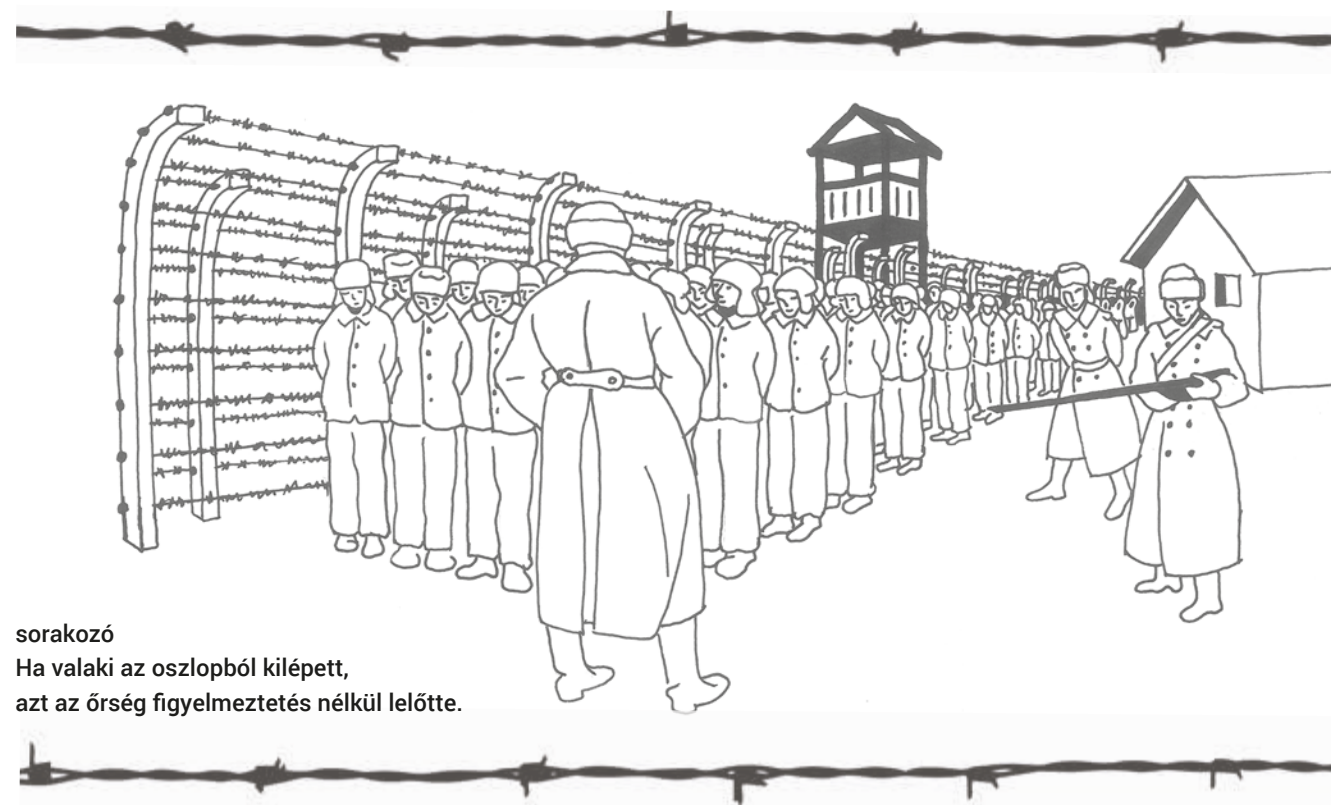

A nők is
ugyanolyan
kemény
fizikai munkát
végeztek,
mint a férfiak.

Másnap kezdődött minden előlről...

sorakozó
Ha valaki az oszlopból kilépett,
azt az őrség figyelmeztetés nélkül lelőtte.

HÁNY MAGYAR ÁLLAMPOLGÁR VESZTETTE ÉLETÉT A LÁGEREKBE?

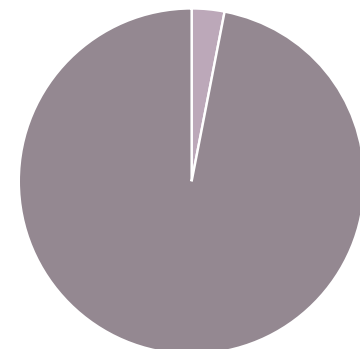
A Szovjetunióba hurcolt kényszermunkások összlétszáma a második világháborút követő években több mint 500 főlágerben és közel 4 ezer melléklágerben a 7 millió főt is elérte. Ebből körülbelül 4,2 millió volt a külföldi (GUPVI) foglyok száma. A szovjet, német és japán állampolgárok után a munkatáborok legtöbb áldozata magyar volt. Becslések szerint közel 1 millióra tehető a szovjet táborokban dolgoztatott magyar állampolgárok száma. Az adat az 1938–1941-ben visszacsatolt területekkel megnövekedett, 172 000 km²-es, 14,7 millió lakosú Magyarországra vonatkozik. Ez azt jelenti, hogy 1945-re minden 15. magyar állampolgár szovjet fogságba került. Közülük, ugyancsak becslések szerint, 300 ezren, azaz a foglyok 30%-a pusztulhatott el az embertelen körülmények között. A magyarok „jóvátételi” munkáját természetesen sohasem számolták az országra hivatalosan kirótt jóvátételi kötelezettségek közé.

* **kulcsszavak:** civil, deportálás, halálozás, internálás, katona, népesség

CIVIL
DEPORTÁLÁS
NÉPESSÉG

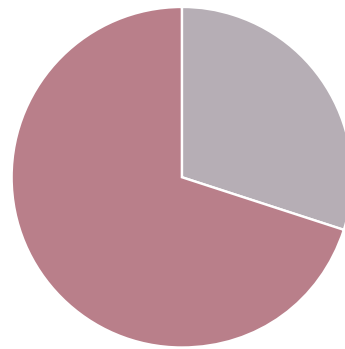
KATONA
INTERNÁLÁS
HALÁLOZÁS

A Szovjetunióba hurcolt magyar állampolgárok száma

■ GULAG: kb. 30 000 fő
■ GUPVI: kb. 1 000 000 fő

A GUPVI lágereibe hurcolt civilek és katonák megoszlásának arányai

■ Szovjet hadifogságba esett magyar civil állampolgárok száma: kb. 300 000 fő
■ Szovjet hadifogságba esett honvédek száma: kb. 700 000 fő

id. **BAJÁK** László
(1924–2003)

1945 februárjában felkoncolás terhe mellett leventeként próbálták besorozni a nyilasok a hadseregbe, de a katonai kiképzés elől megszökött. A front átvonulása után hazafelé tartva, a Vörös Hadsereg elfogta. A foksányi foglyotáboron keresztül egyhetes, viszontagságokkal teli út után érkeztek meg a Szovjetunióba, a Ladoga-tóhoz, a finn határ mellé, Szjasztroj nevű településre. A foglyoknak egy papírgyár helyreállítási munkálataiban kellett részt venniük, borzalmas körülmények között. Baják elhurcolása után két évvel, 1947 júniusában a véletlennek köszönhetően térhetett haza.

id. Baják László
(ifj. Baják László tulajdonában)

BESZÉLŐ TÁRGYAK

foglyok által faragott sakk-készlet
(ifj. Baják László tulajdonában)

Sakk-készlet és a rajta látható rajz a foglyok által felépített szjasztroji papírgyárról

A sakk-készletet Leningrádtól keletre, a Ladoga-tó partján létesített szjasztroji munkatábor két foglya készítette. A tábla belső oldalán felirat és rajz örökíti meg azt a papírgyárat, amelyet a kényszermunkásoknak kellett újjáépítenie. „Volt, akinek kártyája volt... Domján Bélával aztán elhatároztuk, hogy készítünk magunknak egy (sakk-készletet). Béla vállalta a dobozát, mivel asztalosoknál dolgozott, én meg a figurákat, mert megvolt még a bicskám. Nagyon sokáig tartott, mire elkészült.” – id. Baják László egykori fogoly visszaemlékezése.

Kérdések

- » Mire utal a sakk-készlet?
- » Miért volt fontos a foglyok számára, hogy lefoglalják magukat különböző tárgyak készítésével?
- » Hozzásegíthette-e őket az ilyesmi a túléléshez?

PEDAGÓGUS

a sakk-készlet belsejét
díszítő rajz a foglyok által felépített
szjasztroji papírgyárról
(ifj. Baják László tulajdonában)

TIPP

Olvassátok el dr. Bognár Zalán egyetemi docens, a Gulágkutatók Nemzetközi Társasága alelnökének *Magyarok szovjet fogságban, kényszermunkán* című írását! Online elérhető: www.beszedesmult.hu/tortenelmihatter/

SZITUÁCIÓS JÁTÉKOK

1. SZITUÁCIÓ

A különböző társadalmi rétegekhez, osztályokhoz tartozó diákok röviden bemutatkoznak. Bemutatják családjuk társadalmi hátterét, az elmúlt években átélt eseményeket. A bemutatásra kerülő család karakterét a diákok 3-4 fős kis csoportba szerveződve találják ki a rendelkezésükre bocsátott tárgyak, források segítségével. Pl: Igazolás a hadifogságról, nyilas karszalag, kitüntetések a második világ-háborúból, egy pártújság, egy ifjúsági szervezet kitűzője, vörös csillagos sapka, munkásigazolvány, Biblia, sárga csillag stb. A forrásokat és tárgyakat tetszőlegesen választhatja ki diákjai számára.

Karakterek: Horthy hadsereg katonatisztje, holokauszt-túlélő, pártfunkcionárius, gyárigazgató, GULAG- túlélő, GUPVI-túlélő

15 perces felkészülést követően a csoport kiválaszt egy embert, aki bemutatja a diákot és a családját néhány percben. A foglalkozás végén a tanár és a diákok kiértékelik az elhangzottakat. Az óra segítségével könnyebben megérthető ez a bonyolult korszak, és a háborús veszteségek is jobban értelmezhetőek.

Varga Dániel,
kecskeméti középiskolás
diák festménye

2. SZITUÁCIÓ

Létszámtól függően ossza fel a diákokat 5-6 fős csoportokra. Kérje meg az egyes csoportokat, hogy közösen próbálják meg a visszaemlékezések alapján összeszedni, milyen lehetett a lágerben egy nap. Ezek után minden csoport kapja meg a szituáció leírását, és kérje meg a tanulókat, hogy próbálják megoldani a helyzetet közösen.

A szituáció: A barakkból a legfiatalabb társatok, aki alig töltötte be a 13. életévét, belázasodott, ami a tábori körülmények miatt halálos is lehet, így sürgősen ápolásra szorul. Ennek ellenére az örök ugyanúgy kiterelik őt is nehéz bányamunkára, mint a többieket. Mit tennének? Milyen lehetőségük volt a raboknak társuk megmentésére? Vajon mindenki összefogott egy társ megmentéséért? Várhattak valakitől külső segítséget, vagy teljesen magukra voltak utalva?

Karakterek: beteg gyerek, őr, segítő férfi, segítő nő, segítséget megtagadó fogolytárs

Közösen beszélje meg tanítványaival, hogy az egyes csoportok mire jutottak.

Próbáljanak példát hozni az osztályközösségből:

» Volt-e olyan alkalom, mikor egy bajba jutott diákért az egész osztály összefogott?

Kiegészítésként nézzék meg együtt az *Örök tél* (2017) című filmet vagy olvassák el az *Igaz történet* című fejezetet!

PEDAGÓGUS

ajkai Bánki Donát középiskola
diákjai az emlékhelyen
fotó: Makra Mónika

ÖTÖDIK KAMRA: AZ ÁLDOZATOK

Ahogy az elhurcolt magyarok pontos számát, úgy a halálos áldozatokét sem lehetséges meghatározni. A történeti kutatások becslései szerint a teljes magyar fogolylétszám közel 1 millió fő is lehetett, és a fogságba esettek mintegy harmada nem élte túl a viszontagságokat. Az orosz Háborús Emlékbizottság 2005 végéig 66 277 elhunyt nevét találta meg és adta át a Magyar Hadisírgondozó Irodának. Ez az adatbázis azonban nem tartalmazza azok nevét, akik a hazai gyűjtőtáborokban, a romániai tranzittáborokban, illetve a kiszállítás közben veszítették életüket. Az oroszok csak elvétele regisztrálták azokat a haláleseteket, amelyek a légerekben a tömeges pusztulást hozó járványok miatt következtek be. A hófehér teremben rájuk emlékezünk.

* **kulcsszavak:** áldozat, árva, emlékezet, gyász, özvegy, tömegsír

Feladat – Forráselemzés

- » Olvassátok el a korábbi lágerballada befejezését!

DIÁKOK

TIPP

Az orosz Háborús Emlékbizottság által megadott mintegy 66 277 nevet a Hadtörténeti Intézet és Múzeum a www.katonakagulagon.hu weboldalon hozzáférhetővé tette. Az adatbázis mindenki számára nyitott és kutatható.

Ismeretlen szerző Lágerballada (részlet)

Csupasz csontig elapadva
nem bírták a robotot,
messze földön a lágerben
de sok férfi maradt ott.

Orosz földön meggyötörve
a halálé lettek ők,
titokban őrzik csontjaikat
a jeltelen temetők.

Sztálin Jóska, te vad hóhér
megfordulhatsz a sírodban,
átok veri porcikádat,
nem pihenhetsz nyugodtan.

Álnok szavad, hazug szavad,
de sok népet ámított,
megszenvetted hatalmat
az ártatlan magyarok.

Kérdések

- » Van-e a családokban olyan rokon, aki a Szovjetunióban veszítette életét?
- » Van-e olyan rokonotok, aki a háború során vagy azt követően katonaként, hadifogolyként, vagy kényszermunkásként a Szovjetunióban eltűnt? Mennyit lehet tudni róla?

DIÁKOK

forrás:
Dupka György – Tirkánics Gabriella (szerk.): Istenhez fohászkodva...
1944 Szolyva. Verses levelek, imák a sztálini légerekből, 1944–1957.
Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1992.

ÁLDOZAT
ÁRVA
EMLEKEZET
GYÁSZ
ÖZVEGY
TÖMEGSÍR

A felvétel 1949-ben az egyik Donbasz-vidéki táborban készült, két nappal a hazautazás előtt. A tolna megyei Majosról származó Felde Dánielt, az utolsó műszakban egy kő nyomta agyon, ő volt a tábor utolsó halottja.

(forrás:
„Idegen ég alatt –
Orosz földön meggyötörve.”
Janus Pannonius Múzeum,
Pécs 2016)

Bayer Péter unokatestvérének,
Schmidt Ádámnak a sírjánál
a hazatérés előtt,
1949 októberében.

(forrás:
„Idegen ég alatt
– Orosz földön meggyötörve.”
Janus Pannonius Múzeum,
Pécs, 2016)

Bayer Péter bácsi ugyanabban
az egykori lágertemetőben 2006-ban.
„Búcsúzunk a 1026-os láger halottjaitól.”

(forrás: „Idegen ég alatt – Orosz földön meggyötörve.”
Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2016)

elhurcolt tolnaiak csoportképe egy donbaszi táborban
(forrás: Lohn Annamária: Málénkij robot Bonyhádon és környékén. Völgységi Múzeum, 2016)

IGAZ TÖRTÉNET: A LÁGEREK GYERMEKEI

IGAZ TÖRTÉNET: A LÁGEREK GYERMEKEI

Muszbek Frigyesné Szloboda Mária története

*„Szóltam aztán a tisztnek, de az volt a válasz:
„négy hónapos terhesség még nem számít”*

Muszbek Frigyesné született Szloboda Máriát négy hónapos várandós kismamaként Rakamazról vitték el kényszermunkára. Nem ő volt az egyetlen, akinek az állapotát nem vették figyelembe: beszámolt olyanról is, akit nyolc hónapos magzattal a szíve alatt hurcoltak el!

A Szovjetunióban kegyetlen körülmények között kellett megszülnie Nóra nevű leányát, terhessége alatt végig éhezett. Elmondása szerint azért menekülhettek meg, mert férjét és sógornőjét is elhurcolták, akikkel egy lágerbe kerültek. A hozzátartozói pedig megosztották vele a saját szűkös adagjaikat, vagy loptak neki élelmet.

Miután Nóra nevű leányának életet adott, még három hónapot kellett kint viszontagságos körülmények között eltöltenie. De a legkegyetlenebb dolog csak ezután történt. 1945. október 20-án a szovjetek gondoltak egyet és egyik napról a másikra hazaküldtek 13 anyukát gyermekükkel.

A továbbiakban Mária mesél nekünk a borzalmas hazaútról:

„[...] Három hónapos volt a gyermekem, amikor hazahozták vele. 1945. október 20-án indultam el tizenhárom kisgyermekes asszonnyal együtt, akiket különböző lágerekből szedtek össze. Jöttek velem vencsellői, tokaji, keresztúri, rakamazi, báji asszonyok. Arról a borzalomról, ami az úton történt, nem szívesen beszélek. Elképzelhető, mi volt ott, annyi kisgyerekkel. Dideregtünk, takargattuk őket. Hideg volt. Ott már leesett a hó. A pelenkázás úgy ment, az egyik rongyot kivettük alóluk, a

másikat betettük, mosás nélkül, ahogy megszáradt. Se mosni, se fürdetni egyáltalán nem tudtunk. Téptük széjjel, amink még volt, hogy a hideg vagonban ne legyenek nedves pelenkában. Közben hol ettünk, hol nem. Valameddig tartott abból, amit az oroszok adtak, aztán az éhezéstől elapadt az asszonyok teje. Egyre kevesebb lett, sorvadtak a gyermekek. Egyik anya segített a másiknak, egyedül nem is tudott volna senki boldogulni. A továbbiakat nagyon nehéz elmondani még ennyi év után is. Az asszonyok teje végképp elapadt, a gyerekek egymás után haltak éhen.

Végig kellett nézni, ahogy tovább áll valahol a vonat, akkor koldult, aki még jobban bírta magát. Szörnyű volt látni azokat a kis ártatlanokat. Bennünk volt, hogy akinek volt még teje, meg kellene szoptatni az éhhalállal küzdő csecsemőt, de a magunk gyerekének sem volt elég tej. Nem önzésből nem szoptattuk a többiét, de lehetetlen volt. Nekünk is majd megszakadt a szívünk, amikor egy-egy kis halottat kidobtak a hóra a sínek mellé.

Nem lehetett az élők között rejtegetni a hullát, pedig még halva is hazahozták volna, hogy itthon tisztességgel eltemessék őket. Ez egy borzalmas út volt.

Kiszámíthatatlan volt, hogy mikor érünk haza. A bomlásnak indult kis testek fertőzték volna a többiét. De nem is kérdezték, mi legyen velük, jöttek az örök, és kidobálták jobbra-balra. Sírtunk mindnyájan, ha egy-egy gyerek meghalt. Úgy fájt, mintha a sajátunkat veszítettük volna el. Nem irigyelték az élőket, a fájdalom minden más érzést elnyomott. Együtt rettegtünk, hogy holnap melyikünké hal meg. Együtt

harcoltunk, hogy mentjük, aki még él. De nemcsak az éhség miatt haltak meg, a „vagonélet” is pusztító volt. Nagy, erős gyerek is halt meg, az anyéknál idősebb, egy vencsellői asszonyé volt. Akinek meghalt a gyereke, az is leszállt koldulni a többieknek. Adták a rongyaikat, lehasogatták a ruháikat a gyerekek alá. Volt anya, aki feküdt, mint egy darab fa, a másik mereven nézett maga elé egy sarokba húzódva, a harmadik ordított, amikor kivette az őt a karjaiból a halott gyermeket. Utána akart ugorni, de visszalökték. Iszonyú volt. Szörnyű, amit mi akkor ott végigéltünk. [...] A tizenhárom gyerekből végül kettő maradt élve. A másik is idevaló volt, egy közeli faluba. [...] „

(forrás: Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám...
Kényszermunkán a Szovjetunióban 1944–1949.
Széphalom Könyvműhely, Debrecen, 1991)

Nóra a szerencsések között volt, és végül életben maradt, de édesapja csak 1950 decemberében térhetett haza. Sokan megcsodálták a faluban a kis túlélőt. Szebeni Ilona 1990-ben készítette az interjút Máriával, akinek addigra volt már egy 17 éves fiú unokája is, aki tud édesanyjának születési körülményeiről, de nem bírja hallgatni. Amikor szó esik róla, mindig elhagyja a szobát – a mai napig nehéz erre gondolnia.

Mária ezt üzeni a világnak:

„Kegyetlen, embertelen világ volt, csak soha ne ismétlődjön meg!”

Muszbek Nórika hazatérésük után, Rakamazon
(Polyák Antalné Muszbek Eleonóra tulajdonában)

Manger Henrikné Fajth Erzsébet története

Fajth Erzsébetet 1945. január 9-én hurcolták el szülőfalujából, Újhartyánból, közel 150 honfitársával együtt. Novi Donbasz területén több lágert is megjárt, míg nem a 32-es táborban megismerkedett leendő férjével, aki konyhán dolgozott, ide került Erzsébet is két hónapra, ez idő alatt szerettek egymásba és házasodtak össze. Hat hónapos kismama volt, amikor újra a bányába küldték dolgozni, aminek egy súlyos baleset vetett véget.

„[...] A sínek között takarítottunk, vontattak egy nagy vagont, a kötél elszakadt, és a kapocs fejbe vágott. Súlyos agyrázkódást kaptam. Olyan fokú volt a sérülésem, hogy három napig eszméletlenül feküdtem. Éppen akkor ment haza egy csoport, búcsúztak tőlem, de semmire nem emlékszem. Minden nap kötöztek, és minden nap elájultam. A bal szemgolyóm nem mozgott. A bal arcom is megbénult. A szám teljesen elferdült, csak kávéskanállal tudtam enni. Ennek a balesetnek még mindig van nyoma: a szám ferde, és azóta is szédülök.

Ezután már nem küldtek vissza a bányába, mosodában dolgoztam. 1948. december 27-én megszületett a kisfiam. János lett a neve, hozta magával a nevét. Tovább is dolgoztam a gyerek mellett. A lágertársaim adták össze a pénzt, hogy bébiholmit tudjunk venni. Nagyon nagy volt közöttünk az összetartás. Egyformán szenvedtünk mindnyájan. Reményünk sem volt a hazatérésre. A szüleink már nagyon kéréségbe voltak esve – ahogy utólag elmondták – mert Rákosi 1948 végén már büszkén hirdette, hogy az utolsó hadifogoly is hazatért. [...]”

Az ifjú házaspár és gyermekük bő egy évvel fiuk születése után, 1949 októberében térhettek csak haza. Hazatérésük igazi csoda volt, már mindenki lemondott róluk. Később kiderült, azért nem engedték haza a lágerekből a magyar embereket, mert kiérkezésükkor aláírtak velük egy cirill betűs dokumentumot, melyen az állt, hogy ők németek.

(forrás: Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám... Kényszermunkán a Szovjetunióban 1944–1949. Széphalom Könyvműhely, Debrecen, 1991)

Manger János, 11 hónapos gyermek is (hadi)fogolyként járta meg a Szovjetuniót a Debrecenben kapott igazolása szerint. (Jójárt György gyűjtése)

újhartyániak csoportképe a donbaszi lágerben, középen a kisbaba Manger János, édesanyja Manger Henrikné Fajth Erzsébet kezében (forrás: Varga László (szerk.): Újhartyáni képeskönyv. Újhartyán Város Önkormányzata, Újhartyán, 2016)

a hazatérő foglyokat hozzátartozóik fogadják a pályaudvaron
(MNM Történeti Fényképtár)

HATODIK KAMRA: A HAZATÉRÉS

HATODIK KAMRA:
A HAZATÉRÉS

A fogolykérdés minden magyar politikai erő számára fontos volt, ám a Szovjetunió érdemben egyedül a Magyar Kommunista Párttal volt hajlandó tárgyalni. Az MKP a szovjet elvárásoknak megfelelően a „málenkij robotosok” ügyét összemosta a hadifoglyok ügyével, és úgy vélte, hogy a hadifoglyok fasiszták, mert a Szovjetunió ellen harcoltak, tehát megérdemlik a sorsukat. Ennek ellenére a választási kampányígéreték közül a hadifoglyok hazahozatala nem maradhatott ki. 1947-ben a békeszerződés aláírása után a Kommunista Párt támogatására a Szovjetunió valóban megkezdte, de csak az ötvenes években fejezte be a foglyok rendszeres hazaszállítását. A szovjetek és a románok minden fogolytranszport után ún. sínpénzt fizettek a magyar állammal.

1945-ben és 1946. július 1-ig mintegy 230–250 ezer magyar GUPVI-foglyot engedtek szabadon, közülük 120–140 ezer főt a magyarországi (hadi)fogolytáborokból. A Debrecenben székelő Hadifogoly Átvevő Bizottság jegyzőkönyvei szerint 1946. július 1. és 1949. december 31. között mintegy 207 ezer hadifogoly tért vissza Magyarországra. A szovjet források viszont 420 ezer hazatértről szólnak. Áldozatnak kell tekinteni a szerencsés túlélőket is. A foglyok nagy része betegen tért haza, sokan végleg munkaképtelenné váltak, és a kiesett éveket a szocializmus évtizedei alatt senki sem kárpótolta.

A helyzetet tovább nehezítette, hogy az 1946 és 1948 között kitelepített svábok házait az 1946-os csehszlovák-magyar lakosságcsere magyar családjai, a Délvidékről, Tito partizánjai elől, valamint az Erdélyből (a román rendszer és a Vörös Hadsereg elől) menekülő kapták meg. De Magyarországon belül is nagy volt a népességmozgás, és sok esetben nincstelen, párthű summások kapták meg az elhurcoltak házait, akik hazatérésük után saját családjuk helyett idegeneket találtak régi otthonukban.

- * **kulcsszavak:** 1947-es választások, kitelepítés, lakosságcsere, megfélemlítés, Szabad Nép
- * **fogalmak:** moszkovita

RÁKOSI Mátyás
(1894–1971)

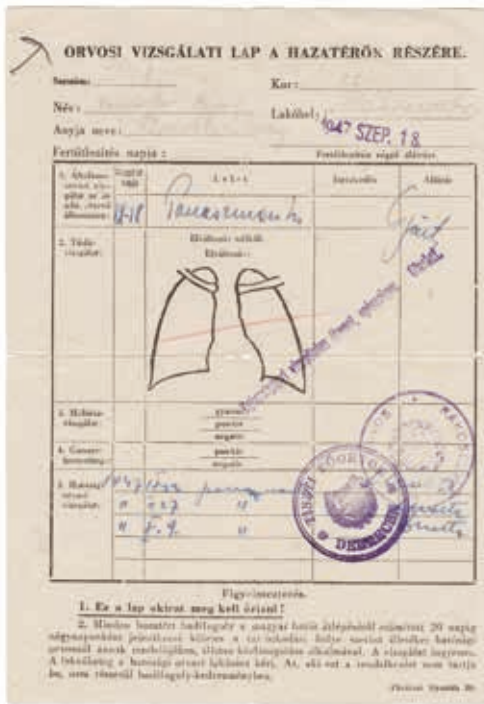
1918-ban a Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) alapító tagja. A Tanácsköztársaság ideje alatt vállalt szerepe és a Horthy-korszakban illegálisnak számító kommunista szervezkedései miatt több évet töltött börtönben, ahonnan 1940-ben azzal a feltétellel szabadult, hogy a Szovjetunióba távozik. Moszkvában a kommunista emigránsok egyik vezetője, a második világháborút követően 1945-ben több „moszkovítával” együtt a Vörös Hadsereggel tért haza Magyarországra és megalapították a Magyar Kommunista Pártot (MKP). „Sztálin legjobb tanítványa” szovjet támogatással építette ki Magyarországon is a szovjet típusú diktatúrát, 1948-tól a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) főtitkára. A Sztálin halálát követő politikai változások nyomán háttérbe szorult, majd 1956 júniusában leváltották, betegsége hivatkozva a Szovjetunióba ment gyógykezelésre, ahonnan már nem is engedték vissza Magyarországra.

Rákosi Mátyás
(MNM Történeti Tár Plakátgyűjtemény)

Berghoffer Róbert igazolása, orvosi lapja és úti jegye.
Debrecen, 1947. szeptember 18.
(Berghoffer Róbert tulajdona)

1947-ES VÁLASZTÁSOK
KITELEPÍTÉS
LAKOSSÁGCSERE
MEGFÉLEMLÍTÉS
SZABAD NÉP

- Mit kér a nyugati fogságból hazatérő a pályaudvaron?
- Hát hordárt.
- És a volt szovjet hadifogoly?
- Hordágyat.

pesti vicc az 1940-es évek második feléből

Feladat – Forráselemzés

- » Tanulmányozzátok Berghoffer Róbert egykori fogoly okmányait, amelyeket közvetlenül hazatérése után kapott!

Kérdések

- » Milyen kedvezményt kapott Berghoffer Róbert megpróbáltatásai után?
- » Mikor és hol esett fogságba?
- » Melyik táborban volt?
- » Volt-e cipője?
- » Mi volt a foglalkozása korábban? Mire számíthatott ez alapján a Rákosi-korszakban?

DIÁKOK

DIÁKOK

Férjedet, fiadat hazahozza az MKP
(MNM Történeti Tár Plakátgyűjtemény)

Magyar Hadirokkant, Hadifogoly Híradó
című újság hirdetése
(MNM Történeti Tár Rölap- és Nyomtatvány Gyűjtemény)

propagandafelvétel a hazatértek
fogadásáról, Debrecen
(MNM Történeti Fényképtár)

BESZÉLŐ TÁRGYAK

Veletek a hadifogolyszolgálat

1945. augusztus 25-én Tildy Zoltánné javaslatára létrehoztak egy egységes szervezetet, amelynek feladata a hadifoglyok hazahozatala és megsegítése volt. A Hadifogoly Szolgálat alakuló értekezletén az érintett minisztériumok, a főváros, a Magyar Vöröskereszt, a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ), a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) és a Nemzeti Segély képviselői vettek részt. Az induláskor hangsúlyozták, hogy minden akciójuk mentes a politikai, faji és felekezeti megnyilvánulásoktól. 1948. október 31-én a szervezet megszűnt, feladatait teljes mértékben a Magyar Vöröskereszt vette át. Az alábbi plakát a legkorábbi olyan falragasz, amely a Hadifogoly Szolgálatot népszerűsítette. Tedesco Anna munkája, aki 1945–1948 között a Nemzeti Segélynél, 1948–1949-ben pedig a Magyar Vöröskeresztnél volt grafikai osztályvezető.

Veletek a hadifogolyszolgálat
(MNM Történeti Tár Plakátgyűjtemény)

Feladat – kérdések

Nézzétek meg a plakáton látható férfi arcát!

- » Milyen érzéseket olvastok le róla?
- » Mire utalhat a többszörös árnyék?

DIÁKOK

EMLÉKEZTETŐ

Toma András (1925–2004), az utolsó magyar hadifogoly. 2000 nyarán tért csak haza, miután évtizedeken át szovjet elmeegógyintézetekben élt.

Toma András
(fotó: MTI)

HETEDIK KAMRA: AZ EMLÉKEZÉS

A kommunista hatalomátvétel után a szovjet hadifogságról, de különösen a „málenkij robotról” évtizedekig nem lehetett beszélni, a túlélőket pedig pártállami gyanakvás vette körül.

A helyzet csak akkor változott, amikor a magyarországi rendszerváltással egy időben a Szovjetunió kivonta csapatait Magyarországról. Az első, szabadon megválasztott Antall-kormány kárpótlási törvénye (1992. évi XXXII. törvény) alapján a „szovjet szervek által történt kényszerszolgálatra hurcolás” érintettjei kárpótlási jegyeket kaptak, és ezzel legalább jogilag rendezték az ügyet. A Magyar Állam emlékeztetpolitikájának fontos eleme lett, hogy 2012 óta november 25. a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszerszolgák emléknapja lett Magyarországon. A magyar kormány a 2015–2017-es éveket a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszerszolgák emlékévé avatta. A GULAG/GUPVI korszak emlékeit könyvek, konferenciák, kiállítások, emlékművek és megemlékezések őrzik, s ezek nyomán egyre többet tudunk erről a tragikus időszakról. A második világháború alatt és után elkövetett szovjet atrocitások szenvedéstörténete végre helyet kap a mai magyar történeti emlékeztetőben, s az emlékeztető részeként jön létre a Málenkij Robot Emlékhely a Nemzeti Múzeum kiállítása is.

* **kulcsszavak:** 2015–2017 GULAG/GUPVI emlékévek, pécsi Német Kör, Szolymai Emlékpark, barcaföldvári emlékmű

EMLÉKEZTETŐ 1.

A GULAG/GUPVI Emlékbizottság 2017. február 25-én több szervezettel és a Budapest Közlekedési Zrt.-vel közösen módosította az 1-es villamos közeli megállójának nevét „Ferencváros vasútállomás/Málenkij Robot Emlékhely”-re, hogy ezzel is könnyítsék a látogatók tájékozódását és ismertebbé váljon a „málenkij robot” kifejezés.

EMLÉKEZTETŐ 2.

Beregszászon már 1989 novemberében konferenciát rendeztek a kárpátaljai magyarság képviselői a sztálini terror áldozatairól, majd 1990. november 24-én lerakták a Szolymai Emlékpark alapkövét. Az eseményeknek kedvezett a Szovjetunió felbomlása, valamint az ukránok erősödő szovjetellenes magatartása is. Az első világháborús katonatemetőt is magába foglaló Szolymai Emlékpark hivatalos felavatására 1994 novemberében került sor, 2008-ban pedig elkészült a Mártírok kápolnája is. 2017-ben újabb 22 emléktáblát avattak fel, közel 2000 új név került fel a márványtáblákra.

2015-2017 GULAG/GUPVI EMLÉKÉVEK
PÉCSI NÉMET KÖR
SZOLYVAI EMLÉKPARK

EMLÉKEZTETŐ 3.

Az erdélyi elhurcoltak emlékeztetőnek ápolását a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Kara vállalta magára. A kutatások mellett megkezdődött a tárgyi emléktárgyak összegyűjtése is, melyekből állandó kiállítás nyílt az egyetem épületében.

az 1990-ben elhelyezett alapkö
a szolymai lágertemetőben
(fotó: Dupka György)

a Szolymai Emlékpark siratófala napjainkban
(fotó: Balahó Zoltán)

a barcaföldvári fogolytábor emlékműve, 2017
(fotó: ifj. Baják László)

TIPP

A 2015-2017-es GULAG/GUPVI emlékévekben szervezett rendezvényekről, eseményekről a www.beszedesmult.hu weboldalon bővebben olvashatnak. Az emlékévben megjelentetett számos kiadvány, dokumentumfilm, túlélővel készített interjú tekinthető meg a GULAG Emlékbizottság hivatalos honlapján, amelyeket akár tanórán vagy szakör keretében dolgozhatnak fel a tanulókkal.

A LÁTOTTAK FELDOLGOZÁSA: FELADATSOROK

I. FELADATSOR					
1. Melyik nyelvből ered a magyar áthallású „málenkij robot” kifejezés?	d. Eredetileg a német hadifoglyok számára hozták létre, de más ellenséges hadifoglyok is ide kerülhettek.	3. A 2. és 3. Ukrán Front Katonai Tanácsának 1944. december 22-i 0060-as parancsa eredetileg kiket kötelezett jóvátételi munkára?	6. Milyen típusú munkát végeztek a foglyok a GUPVI táborokban?	8. A GUPVI-táborokba milyen jogcímen hurcolták el a civil lakosságot? .	d. A foglyok büntetése lejárt, így mindenképp hazaengedték volna őket.
a. német	5. A Szovjetunió mely területén helyezkedtek el főként a GUPVI lágerei?	a. a német származású polgári lakosságot	a. Általában a háborúban lerombolt infrastruktúra, gyárak, épületek újjáépítésében, a bányászatban és fakitermelésben vettek részt, férfiak és nők egyaránt megterhelő fizikai munkát végeztek.	a. hadifogolylétszám-kiegészítés, etnikai tisztogatás, valamint a német származásúakat jóvátételi közmunka indokával	11. A rendszerváltással egy időben kivonták a szovjet csapatokat Magyarország területéről. Melyik évben távozott az utolsó szovjet katona az ország területéről?
b. ukrán	a. a mai Ukrajna területén, főként a Donyec-medencében	b. A parancs a megszállt országok minden lakosát kötelezte valamilyen módon jóvátételi munkára.	b. Nem kellett dolgozni a táborokban, a rabok sötét cellákban tengették napjaikat.	b. köztörvényes bűnözőként bírói ítélet útján	a. 1989
c. orosz	b. Szibériában	c. Budapest lakosságát, mivel ellenállt a Vörös Hadseregnek.	c. A férfiak általában fizikai munkát végeztek, a nők pedig a láger konyháján teljesítettek szolgálatot.	c. koholt vádak alapján, koncepciós perben elítéltek kerültek a táborokba	b. 1991
d. bolgár	c. Kazahsztán területén	d. Sztálin politikájával egyet nem értő személyeket, nemzetiségükre való tekintet nélkül.	d. A rabok általában könnyű fizikai munkát végeztek, de a fagyos tél mindenki számára nagy megpróbáltatás volt.	d. a második világháborút lezáró békeszerződések egyik kitétele volt	c. 1996
2. Mit jelent eredetileg a „málenkij robot” kifejezés?	d. a Balti-államokban: Észtország, Lettország és Litvánia területén	4. Magyarország területén a hivatalosan hadifogolytáboroként működő gyűjtőtáborokban (pl. Cegléd, Gödöllő) raboskodóknak körülbelül mekkora részét tette ki a civil lakosság?	7. Becslések szerint hány főre tehető a GUPVI-táborokban dolgoztatott magyarok száma, és ebből hányan pusztultak el? (Az 1941-es országhatárokra vetítve)	9. A szovjet vezetés melyik magyar párttal volt hajlandó egyedül érdemlegesen tárgyalni a hadifoglyok hazaszállításáról?	d. 1994
a. kis munka	Megoldások: 1.c; 2.a; 3.d; 4.b., 5.a.	a. 50 %	a. 30.000 főt hurcoltak el, töredéke érkezett csak haza Magyarországra.	a. a Polgári Demokrata Párttal	12. A határon túl hol létesült elsőként emlékmű, amely a „málenkij robotra” elhurcoltaknak állít emléket?
b. jóvátételi munka	II. FELADATSOR	b. kb. háromnegyed részét	b. 200.000 fő, amelyből kb. 80.000 embert eltűntnek nyilvánítottak, 80.000 ember elpusztult, és csupán 40.000 fő térhetett haza súlyosan leromlott egészségi állapotban.	b. a Szociáldemokrata Párttal	a. Ungváron
c. hosszú menetelés	1. Szovjet részről ki irányította Budapest ostromát 1944-45 fordulóján?	c. A hadifogolytáborokban nem raboskodtak civilek	c. Kb. 4,2 millió főre tehető a számuk, de a legtöbben hazatérhettek a kiszabott munka elvégzése után.	c. a Magyar Kommunista Párttal (1948-tól Magyar Dolgozók Pártja)	b. Beregszászon
d. robotolás	a. Vorosilov marsall	d. egynegyed részét	d. Kb. 1 millió fő, amelyből közel 300.000 fő halt meg.	d. a Független Kisgazdapárttal	c. Szolvyán
3. Melyik táborrendszerbe kerültek a „málenkij robot”-ra elhurcoltak tömegei?	b. Személyesen Sztálin	5. Kárpátalja területén melyik gyűjtőtáborba „hajtották” gyalogmenetben az összegyűjtött magyar és német lakosságot?			d. Barcaföldváron
a. a hortobágyi és nagykunsági zárt táborokba	c. Malinovszkij marsall	a. Huszt		10. Az MKP miért volt kénytelen meggyőződése ellenére szorgalmazni a hadifoglyok hazahozatalát?	
b. GULAG-táborokba	d. Zsukov marsall, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke	b. Munkács		a. Hatalmas volt a társadalom nyomása a hadifoglyok hazaszállítása miatt, így nem volt más választásuk, mint ezért lobbizni Moszkvában.	
c. a német koncentrációs táborokba	2. Mekkora volt a Budapestet védő összevont német-magyar hadsereg összlétszáma?	c. Szolyva		b. Sztálin utasítása miatt.	
d. GUPVI-táborokba	a. 200.000 fő	d. Ungvár		c. A hadifoglyokat mindenképp hazaszállították volna, a békeszerződés előírásai miatt.	
4. Mi alapján kerültek az emberek a GUPVI-táborokba?	b. kb. 80.000 fő				
a. Törvényes bírósági ítélet nyomán a köztörvényes bűnözőket zárták ide.	c. kb. 120.000 fő				
b. Bárkit elhurcoltak bírói ítélet nélkül. A fontos az volt, hogy a Szovjetunió újjáépítéséhez elegendő munkást gyűjtsenek össze.	d. kevesebb, mint 50.000 fő				
c. Koncepciós perek nyomán, a politikai foglyokat zárták ide.					

Megoldások: 1.c.; 2.b.; 3.a; 4.d; 5.c; 6.a; 7.d; 8.a; 9.c; 10. a; 11.b; 12.c

KUTATÁSI JAVASLAT ÉS KÉRDŐÍVMINTA

A világháborúban érintett korosztály a múzeumot látogató tanulók dédszüleinek nemzedéke lehet, így a családi emlékezet-feldolgozás és adatgyűjtés nem egyszerű feladat a tanulók számára. Az egyre bővülő kutatások, a média, a közbeszéd sem mindig segít egy-egy településen megtörni a csendet, amely a „málenkij robotra” elhurcoltak emlékeit övezi. Kérdőívünkkel segítséget kívánunk nyújtani, hogy mindenhol elindulhassanak a kutatások, megkérdezhessék a még élő tanúkat.

Makra Mónika és Gárdonyi Adrienn interjúkészítés közben Stutz Ádám, taksonyi túlélővel. (fotó: Györke Erzsébet)

Jó tanács az interjú előkészítéséhez

- Figyeljünk arra, hogy magával a túlélővel, vagy ha ez már nem lehetséges, közeli hozzátartozójával készítünk interjút. Minden esetben fel kell mérni, hogy az adatközlő közvetlenül élte-e át az eseményeket vagy közvetítőként meséli szülei, nagyszülei történeteit. Az idő múlásával a történetek módosulhatnak, az emlékezet megkophat.
- Figyeljünk arra, hogy az interjúalany mennyire tájékozott, mennyire olvasott utána a történeteknek, mert előfordulhat, hogy a túlélők, családtagok gyakran olyan történeteket is magukénak éreznek, amelyek nem velük estek meg.
- Mint minden történeti forrást, az oral history-t is csak forráskritikával szabad kezelni!
- Ha van rá lehetőség, olyasvalakivel együtt keressük fel interjúalanyainkat, akiben megbíznak, és aki az adott községben nagy tiszteletnek örvend. Az interjú készítését ez nagyban megkönnyítheti, sokkal nyíltabban, őszintébben beszélnek az emberek egy ismerős jelenlétében. Azonban ez sem igaz mindenkire.

FONTOS

- ! Minden esetben nézzünk utána, hogy az adott településnek, térségnek van-e helytörténésze, aki kutatta már a „málenkij robotot”. Ha igen, feltétlen vegyük fel vele a kapcsolatot, nagy segítségünkre lehet.
- ! Tanulmányozzuk át a helytörténeti kiadványokat, a „málenkij robot” szakirodalmát, hogy kellő háttérismeretünk legyen az interjú elkészítéséhez.
- ! Ha rendelkezésünkre áll digitális tartalom, tekintsük meg.
- ! További alapos kutatáshoz ajánlott felvenni a kapcsolatot a települési önkormányzattal, a német nemzetiségi önkormányzattal, nyugdíjas szervezetekkel és a vallási felekezetek vezetőivel (a katolikus plébánosoknak vezetniük kell egy évkönyvet, a Historia Domus-t, amelyben sok esetben feljegyezték az elhurcolások körülményeit, létszámadatait, adott esetben teljes névsorát).

Jó, ha kéznél van

diktafon, okostelefon, mert megkönnyíti az utólagos munkálatokat. Sokszor nincs idő mindent leírni az interjú készítése közben, sokkal bensőségesebbé teszi az egész szituációt, ha folyamatos figyelmet tudunk szentelni az interjúalanynak, szemkontaktust teremtünk vele.

FONTOS

Minden esetben kérdezzük meg, készíthetünk-e hangfelvételt, ha ez elmarad, akkor személyiségi jogokat sérthetünk meg!

Ajánlott kérdéssor

- Kérjük meg az interjúalanyt, hogy mutakozzon be pár mondatban: Hogy hívják? Mikor és hol született? Hol folytatta tanulmányait? Mi a foglalkozása? Családi állapota? Gyermekeinek száma?
- Ha nem túlélővel készítünk interjút, fontos tisztázni, hogy pontosan milyen kapcsolat fűzi az érintetthez!
- Az elhurcolás körülményei: Mikor, hol, milyen indokkal történt az elhurcolás? (hadifogolylétszám-kiegészítés, német származás, romeltakarítás, stb.) Hány éves volt ekkor az interjúalany? Mi volt a családi állapota az elhurcoláskor? Voltak-e más családtagjai, rokonai, akiket szintén elvittek? Volt-e gyermeke ekkor?
- Tudja-e, ki írta össze a listát arról, hogy kiket vigyenek el? Kidobolás útján értesült arról, hogy menni kell vagy kifüggesztés, esetleg szóbeszéd útján? Vihetett-e magával bármit is? Hazamehetett-e a családjához elköszönni, miután megtudta, hogy mennie kell „egy kis munkára”?
- Hol gyűjtötték össze a községben az embereket? Meddig tartózkodtak ott? Hány főt hurcoltak el a településéről és hány hullámban? Nőket, esetleg 18 év alatti fiatalokat vittek-e el abban a transzportban, amiben az illető személyt is?
- Az adott településen rögtön be is vagonírozták őket? Vagy egy másik településre vitték őket, ahol bevárták még a környékbelieket, és csak utána vagonírozták be őket? Ha igen, gyalogmenetben hajtották vagy teherautókkal szállították? Mennyi időt töltöttek a gyűjtőhelyen, milyen más településekről érkeztek még oda emberek és körülbelül hány fő? A gyűjtőhelyről sikerült-e valakinek megszökni? Ha igen, a helyiek közül került-e be valaki helyette a transzportba vagy nem vették észre?
- A bevagonírozás körülményei: Egy marhavagonba kb. hány ember került? Nők és férfiak vegyesen voltak vagy külön-külön? A szerelvény a szovjet kényszermunkatáborig még megállt valahol? Ha igen, volt-e szökési kísérlet vagy sikeres szökés? Ha igen, a helyiek közül tettek-e be valakit a helyére vagy nem vették észre? Milyen hosszú volt az út a lágerig? Milyenek voltak a körülmények, élelmezés, higiénia... stb.? Történt-e az úton haláleset? Esetleg tudja-e a szerelvény útvonalát?
- Érkezés a Szovjetunióba: Melyik településre, lágerbe kerültek? Érkezésük után a ruháikat fertőtlenítették-e? Kaptak-e élelmet? Álltak-e már a barakkok, a láger kerítései vagy nekik kellett felépíteni? A nők kaptak-e
- valamilyen injekciót érkezés után? Készült-e lista az érkezőkről? Együtt volt-e a lágerben a településéről elhurcolt emberekkel vagy sem? Kb. hány fő volt az ő lágerében? Hány szovjet katona őrizte őket?
- Munka a Szovjetunióban: Milyen munkát végzett a Szovjetunióban? Napi hány órát dolgozott? Voltak-e brigádok, ha igen, melyik brigádhoz tartozott, hány ember dolgozott a brigádjában? Mennyi volt a napi norma? A kint töltött évek során mindig ugyanazt a munkát végezte? Ugyanabban a lágerben volt vagy időközben átkerült máshová is? Ha igen, hová és milyen munkát végzett ott?
- Élelmezés: Mit kaptak reggelire, ebédre, vacsorára? Elegendő volt-e ez az élelem?
- Higiéniai és egészségügyi körülmények: Tudtak-e mosakodni? Ha igen, milyen gyakran volt rá lehetőség? Szappanuk volt-e? A flekk tifusz felütötte-e fejét az adott lágerben, ahol tartózkodott? Milyen betegségek voltak a leggyakoribbak? Volt-e beteg a lágerben eltöltött évek alatt, ha igen, mi baja volt? Kórház, orvos volt-e a lágerben? Gyógyszereket, védőoltást kaptak-e?

- Halálozás: Haltak-e meg a lágerben az ott tartózkodása alatt? Ha igen kb. hány százaléka a lágerlakóknak? Hova és hogyan lettek eltemetve?
- Kapcsolat a helyekkel: Volt-e valamilyen település a láger közelében? Ha igen, melyik? Tudtak a helyiekkel kommunikálni? Segítettek-e a helyieknek a ház körül? Volt rá példa, hogy cseréltek élelmiszert és egyéb holmit? Piacra járhattak-e?
- Kapcsolat az otthon maradottakkal: Tudtak-e levelezni az otthoniakkal? Kaptak bármilyen hírt a Magyarországon történekről rabságuk alatt? Újság vagy bármi egyéb bejutott a láger falain?
- Mindennapi élet: Amikor nem dolgoztak, mit csináltak? Imádkozhattak? Voltak ünnepnapok a lágerben? Zenélhettek? Volt-e színjátszó kör a lágerben? Esetleg focicsapat? Készített bármilyen tárgyi „emléket”? Feljegyezték valahová az elhunytak neveit? Készített-e naplófeljegyzéseket?
- Milyen volt a kapcsolat a szovjet őrkkel? Bántalmazták a rabokat vagy segítették őket? A nők ellen követtek el erőszakot? Születtek a lágerben kisbabák? Szövődtek-e szerelmek?
- Hazatérés: Mikor jöhettek haza a lágerből? Elhitték a hírt első hallásra? Mivel utaztak hazafelé? Hol álltak meg útközben? Debrecenbe érkezett a szerelvény? Itt kapott igazolványt? Magyarországon belül hová vezetett először az útja?

Mivel rendkívül érzékeny témáról van szó, a kérdések csupán mankót nyújtanak az interjú készítéséhez!

Mindenképp figyeljünk oda az interjúalanyra, hogy mennyire nyitott a kérdésekre, ha esetleg nem, kerüljük a számára érzékeny témákat. Nem muszáj ebben a sorrendben feltenni a kérdéseket, legyünk rugalmasak! Figyeljünk oda, hogy ne legyen kellemetlenül hosszú az interjú, az idősebbek 1-1,5 óra után elfáradnak. Inkább folytassuk egy másik alkalommal!

Interjú után

Ne várjunk sokáig egy interjú lejegyzésével, mivel a mi emlékeink is kopnak napról napra. 1-2 napon belül jegyezzük le a hallottakat.

Ha hangfelvétel alapján gépelünk, ügyeljünk, hogy ne másítsuk meg az interjúalany stílusát, szóhasználatát!

További kutatási lehetőségek

- Levéltári kutatások: helytörténeti, megyei és országos levéltárakban. Kezdjük a születési-, halálozási- és házassági anyakönyvek, valamint a Nemzeti Bizottságok iratanyagainak áttekintésével!
- Végezzünk összehasonlító elemzéseket más településekkel!

FONTOS

Ezen időszak személyi anyagának kutatásához kutatási engedélyre van szükség, melyet az adott oktatási intézmény és kutató szervezetek állíthatnak ki!

- Mi várta itthon? A családját kitelepítették? [akkor kérdezzük meg, ha német származása miatt hurcolták el] Milyen változások várták itthon? Mikor és hol tudott újra munkába állni? Lett-e bármilyen maradandó betegsége a lágerévek következtében? [A nőknek sok esetben nem lehetett utána gyermeke vagy az első pár gyermeküket elvesztették]
- A szovjet hatóságok ellenőrzés alatt tartották-e? Ha igen, meddig? Ha a családját kitelepítették, mikor találkozhatott velük újból először, tudott-e velük levelezni?

TIPP

Többször is visszamehetünk egy adott személyhez, sok esetben 1-2 nap elmúltával felelevenedhetnek más emlékek. Kérjük meg interjúalanyaunkat, hogy jegyezze fel, ha eszébe jut még valami. Megkérhetjük, nézzen körül iratok, levelek, fényképek után. Ha lehetséges, mindenképp kérjünk egy fiatalkori és idősebb kori fényképet, így a legépebb interjút még személyesebbé tudjuk tenni.

TÖLTSE LE A KIÁLLÍTÁS MOBILALKALMAZÁSÁT

A kiállításához ingyenesen letölthető mobiltelefonos alkalmazás is készült, amely az általános és középiskolás, valamint a fiatal felnőtt generáció számára teszi érthetőbbé a látottakat, de a kiállítás megtekintése nélkül is használható. Az alkalmazás jelenleg Android operációs rendszerű készülékekkel érhető el. A kiállítóhelyen állandó tabletet biztosítunk, amely minden látogatónk számára hozzáférhetővé teszi az alkalmazás információit, játékait. Az alkalmazás többféle interaktív funkciót foglal magába, illeszkedik többféle korosztály igényeihez:

- Pontgyűjtő játék: a kiállítás alapján különböző feladattípusokat kell megoldaniuk a játékosoknak (feleletválasztó, képkirakó, szöveg-kiegészítő). Aki részt vesz a játékban és helyesen válaszol, kedvezményes családi belépőt nyerhet a Nemzeti Múzeum állandó kiállításaira.
- „Mesélő tárgy”: a kiállításban egyes tárgyak mellé kihelyezett QR-kódok segítségével a látogatók érdekességeket tudhatnak meg, és még több információt gyűjthetnek a „málenkij robotra” elhurcoltak sorsáról.
- „AR funkció”: a kiállítás bizonyos fényképei megelevenednek szintén QR-kódok segítségével.

TIPP

Töltse le itt!
www.malenkij.hu/mobilalkalmazas

MIKOR EMLÉKEZZÜNK?

Február 25. A kommunizmus áldozatainak emléknapja

Az Országgyűlés 2000. június 16-án hatályba lépett határozatával minden év február 25-ét a kommunizmus áldozatainak emléknapjává nyilvánította. 1947-ben ezen a napon tartóztatták le és hurcolták jogellenesen a Szovjetunióba Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt főtítkárát a megszálló szovjet hatóságok. A mentelmi jogától megfosztott képviselő hozzávetőleg kilenc évet töltött börtönökben. Szabadon engedése után pár évvel, 1959-ben, 51 évesen halt meg. A politikus letartóztatása az első, emblematikus állomása volt annak az eltervezett folyamatnak, amely során a kommunista párt az el-lenszegülők kiiktatásával a totális egypárti diktatúra kiépítése felé haladt. „Egy ember halála tragédia. Egymillióé statisztika.” (József Visszarionovics Sztálin)

az emléknap hivatalos honlapja: <https://kommunizmusaldozatai.kormany.hu/>

Június 19. A független Magyarország napja

Az Országgyűlés 2001 május 8-án fogadta el a 2001 évi XVII. törvényt az ország szabadságának visz-szaszerzésének jelentőségéről és a magyar szabadság napjáról, amely a szovjet csapatok Magyaror-szágról való kivonulásának emlékére június 19-ét nemzeti emléknapká, június utolsó szombatját pe-dig a magyar szabadság napjává nyilvánította. Az 1990. március 10-én Moszkvában aláírt egyezmény 1991. június 30-át rögzítette a kivonulás befejezéseként. Az utolsó szovjet katonavonat 1991. június 16-án, míg az utolsó szovjet katona, Silov altábornagy június 19-én hagyta el Magyarországot. Június 30. A magyar szabadság napja, ekkor rendezik meg a budapesti búcsú rendezvényeit.

(forrás: www.kormany.hu)

Augusztus 23. A totalitárius diktatúrák áldozatainak európai emléknapja

2011. augusztus 23-án először emlékeztek meg kormányzati szinten is közösen az Európai Unió tagállamai a totalitárius rendszerek áldozatairól Lengyelországban. 2015. augusztus 23-a óta szinte már hagyománnyá vált, hogy Budapesten a Cipők a Duna-parton emlékműtől, – amely az 1944–45 folyamán a nyilasok által ártatlanul a Dunába lőtt magyar zsidóknak állít emléket – a Terror Házáig emlékmenetet szerveznek. A dátum választása itt sem véletlen, 1939. augusztus 23-án született meg a Molotov-Ribbentrop-paktum, melyben a Szovjetunió és a náci Németország megneemtámadási szer-ződést kötött, ezen felül – a szerződés titkos záradékában – a két nagyhatalom felosztotta egymás között Közép- és Kelet-Európát.

(forrás: www.kormany.hu)

November 25. A Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapja

Az Országgyűlés 2012-ben nyilvánította november 25-ét a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapjává a 41/2012. (V. 25.) számú határozat alapján. 1944 őszé-től hadifogolyként vagy internáltként közel egymillió embert hurcoltak el hazánkból a Szovjetunió-ba többéves, illetve politikai elítéltként 5-25 éves kényszermunkára. A GULAG-lágerek túlélőinek első csoportja 1953. november 25-én, csaknem egy teljes évtizeddel később térhetett csak vissza Magyar-országra.

az emléknap hivatalos honlapja: <https://november25.kormany.hu/>

HOGYAN EMLÉKEZZÜNK?

Az MNM Málenkij Robot Emlékhelyen kívül Budapesten és számos magyarországi és határon túli vá-rospan emeltek a GULAG-, GUPVI-lágerek áldozatainak emlékművet. A főbb emléknapok alkalmával az emlékművek méltó helyszínei lehetnek a megemlékezéseknek. Gyertyagyújtással, koszorúzással, egy szál virág elhelyezésével emlékezhet együtt az osztály vagy a család!

Feladat

- » Járjatok utána, hogy a lakóhelyeteken készült-e emlékmű a GULAG-, GUPVI-táborok áldozatainak? A www.beszedesmult.hu/helyszinek/ weboldalon segítséget is találtok hozzá!

DIÁKOK

GULAG áldozatainak emlékműve

cím: 1055, Budapest, Honvéd tér

állíttatta: Gulágokban Elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány

állításának éve: 1993 november

alkotó: Veszprémi Imre

A szovjet megszállás áldozatainak emlékműve

cím: Budapest (Óbuda), Árpád fejedelem útja

állíttatta: SZORAKÉSZ, Gulág/Gupvi Emlékbizottság

állításának éve: 2017. június 19.

fotó:

Nagyné Pintér Jolán

fotó: Makra Mónika

MEMENTO Emlékmű

cím: Budapest, Petőfi-híd budai hídfő, Egyetemisták Parkja

állította: Magyar Politikai Elítéltek Közossége

állításának éve: 1998

alkotó: Péterfy László

fotó: Csákvári Zoltán

Szolyvai Emlékpark

cím: Szolyva, Ukrajna

állította: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Kárpátaljai Alapítvány

állításának éve: 1989

alkotó: Asztalos Éva

fotó: Balahó Zoltán

VERSAJÁNLÓ A MEGEMLÉKEZÉSEKHEZ

Szeretném, ha hazaérnék...

1945. március 5.

Istenem, engedd meg, hogy egyszer hazatérjek.
Nem bánom, ha otthon koldusszegény leszek.
Csak magyar legyen újra a levegő,
Csak magyar a dal, a nóta, a hegedű.
Csak magyar legyen minden, ami körülvesz.

A templom, édesanyám, imám és a könnyem.
A sírás sem bánat,
Édes a kenyér, édesek az álmok.
Édesanyánk arca, testvéreink szeme,
Szerető szóval, gyengédséggel tele.

Még a temető is boldogság tanyája.
Oda is hazahív jó apánk fejfája...
Engedd meg Istenem, hogy mind hazatérjünk,
s templomunkba újra két térdre térdeljünk.
Hogy zúgva szálljon fel elébed az imánk,
melyben háladalt zeng rebegve a szánk...

(forrás: Majdán Ferencné: *Három év három órában*
című kötetéből. Ismeretlen szerző)

Anyám, ha látnál...

Anyám, ha látnál...
A hajam tövig le van vágva.
Kopasz fejemre hull a hó.
Átok, s ima ráfagy a számra,
S nincs a fájdalomra szó.
Anyám, ha látnád:
Rabruhámat nem tartja össze csak a folt.
Jobban él otthon,
aki gyilkolt, áruló volt, csalt és rabolt.

Testemet feltöri a deszka.
Bőrömet marja a rovar.
Tetű, poloska és rühatka
váj belém karmaival.

A bánya mélyén lenn a sárban.
Naponta megmártom magam,
sebzett térdemen csúszva-mászva,
s hátamra hideg víz zuhan.
Itt-ott a véremtől piroslik a szén:
a fekete arany.

Anyám, ha látnád:
Szögesdrót mögött éjjel-nappal.
Géppisztolyok és szuronyok kísérik a munkába járva.
Lábaimra drótozott kapcám,
kalucsnim csupa lyuk.

Kint a földeken, mint az állat,
húzzuk az ekét, boronát.
És ha nem elég mély a szántás,
ostor nyomát érzi a hát.

Öreg orosz sír:- Kis magyarkák.
Barázdált arca csupa könny.
- Szegény magyarkák, Hát van Isten?
Hajcsárunk néz, merő közöny
Nem tudja, hogy félrevezették,
s nem vagyunk ellenségek.
Apja vagy testvére halálát, úgy véli,
rajtunk leveri.

Anyám, ha látnád:
Mezítláb koldul a te lányod
Egy-két krumplit, kenyérhajat.
Kásájából az orosz asszony kanállyal tenyerembe ad.
És tányérjából szánakozva.
Társaimnak is harmadol.
A fia talán épp ott fekszik, a falunk szélén valahol.

Anyám, a hajam ki fog nőni.
Szénpor nem ül majd arcomon.
De többé nem leszek a régi.
Bár lesz ételem, italom.
Tört hitemmel szabadon járok, újra a magyar ég alatt.
De lelkem holtig rab marad!

Donbasz, 1946

(forrás: H. Örkény Ilona: A tarcali káplán sírhantja
– Szerednyei János hősie életáldozata című kötetéből. Ismeretlen szerző)

Azt írták

Azt írták a donbászi vidékről,
Véresen ment le a nap az égről,
De sok vér folyt az idegen földre,
De sok bányász aludt el örökre.
Azt írta egy kislány levelébe,
Él-e még a régi szeretője?
Él-e még vagy gondol-e még rája
Valahol ott a nagy Oroszországba.
Válasz jött a kislány levelére,
Hogy öltözzön a szíve feketébe.
Szeretője hűségesen várja
Odafenn a fényes mennyországba.

1947

(forrás: Bognár Zsolt (szerk.):
Malenkiy robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...”
című kötetéből. Ismeretlen szerző.)

ZENEI ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI FELDOLGOZÁSOK A MEGEMLÉKEZÉSEKHEZ

MINTHA zenekar:
Mi Atyánk, Úristen segíts haza minket
(2017) című albuma

Földes László, Hobo: *A Gulág virágai* (2016)
zenés dokumentum-dráma

Duna Művészegyüttes: *Mementó* (2016)
táncszínházi előadás a Szovjetunióba hurcolt
politikai foglyok és kényszermunkások emlékére

Muradin Lovász Noémi képzőművész
Gulág-sorsok című kiállítása
(Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusa, 2017)

M. Lovász Noémi alkotásai a Magyar Nemzeti Múzeum
új ferencvárosi kiállítóhelyén is megtekinthetők.

MINTHA Zenekar:
*Mi Atyánk,
Úristen segíts haza minket*
című albuma
(fotó: Somorjai Lehel)

FILMAJÁNLÓ

JÁTÉKFILMEK

Örök tél

Az *Örök tél* története 1944 decemberében kezdődik, amikor szovjet katonák egy dél-dunántúli sváb faluból elhurcolják a munkaképes nőket „egy kis munkára”, három hét kukoricatörésre. Irén (Gera Marina), aki férjét várja haza a frontról, abban a tudatban köszön el kislányától és szüleitől, hogy hamarosan újra találkoznak. Ám a megszállóknak kegyetlen tervük van a nőekkel: marhavagonokban egy szovjet munkatáborba szállítják őket, ahol embertelen körülmények között a helyi szénbányában kell kényszermunkát végezniük. Irén itt találkozik egy Rajmund nevű férfival (Csányi Sándor), aki megtanítja neki, hogyan lehet a poklot túlélni. Kettejük között különleges kapcsolat szövődik.

Beteljesülhet-e a lágerben született szerelem, ha mindkettejüket család várja otthon? Hazajutnak-e valaha? Mennyire maradhat ember valaki egy embertelen világban? Túl lehet-e élni a poklot, és ha igen, milyen áron? Ezeket a kérdéseket feszegeti *Örök tél* című történelmi drámájában a *Félvilág* és *A berni követ* alkotópárosa, Szász Attila rendező és Köbli Norbert forgatókönyvíró, akik – a GULÁG-GUPVI Emlékév támogatásával a „málenkij robot” némaságra ítélt áldozatainak szeretnének méltó emléket állítani filmjükkel.

játékidő: 1 óra 50 perc

forrás: www.oroktel.hu

A sátán fattya

A Nagy Zoltán Mihály azonos című művéből Zsigmond Dezső és Balogh Géza forgatókönyve alapján készült alkotás főhőse a mindössze 16 esztendőes Tóth Eszter. Az ő megpróbáltatásait tárja a nézők elé a film megerőszakolásától a kiközösítésen át a családtagok elvesztéséig. A lány „málenkij robotra” hurcolt szeretteit szeretné meglátogatni a lágerben, amikor orosz katonák megerőszakolják. Terhesen tér haza falujába, ahol megalázzák és kiközösítik. Gyűlöli a gyermeket, aki szíve alatt hord, ám nagy keservesen, édesanyja unszolására mégis gondját viseli születése után.

A *sátán fattya* szereplői, köztük a főbb szerepeket játszó Tarpai Viktória, Szűcs Nelli és Trill Zsolt kárpátaljai születésű színészek, akiknek nagyszülei személyesen élték át a több mint hetven évvel ezelőtti borzalmas világot.

játékidő: 1 óra 42 perc

DOKUMENTUMFILMEK

Magyar Nők a Gulágon (dokumentumfilm-sorozat, 1992) Rendező: Sára Sándor

Nehéz sorsúak I-II. (dokumentumfilm, 2004) Rendező: Sára Sándor

Te még élsz? (dokumentumfilm, 1989) Rendező: Sára Sándor

Csonka – Bereg (dokumentumfilm-sorozat, 1988) Rendező: Sára Sándor

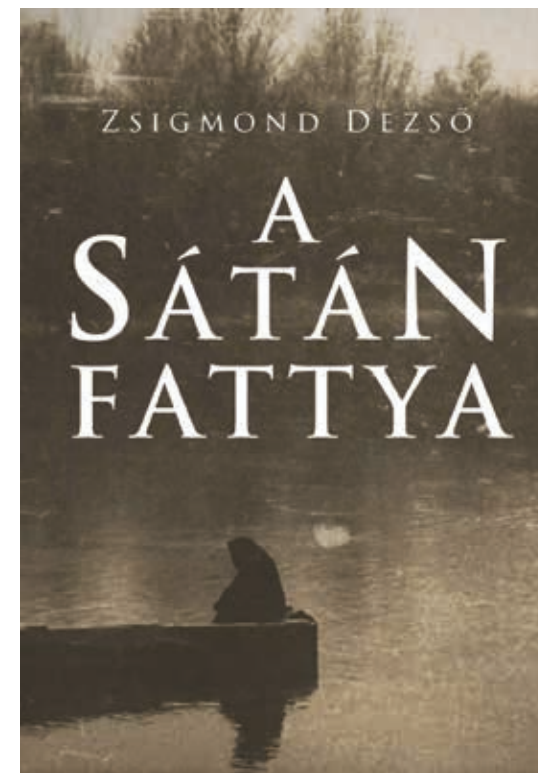
Málenkij robot (filmszociográfia, 1987–1989) Rendező: Gulyás Gyula-Gulyás János

Kárpátaljai tragédia (dokumentumfilm, 2017) Rendező: Hajduk Márta

Kifutás (dokumentumfilm, 2017) Rendező: Gulyás Gyula

Be nem gyógyult sebek (dokumentumfilm, 2017) Rendező: Osgyáni Gábor

A GUPVI-lágerek foglyai (dokumentumfilm, 2017) Rendező: Rozsnyai Ilona

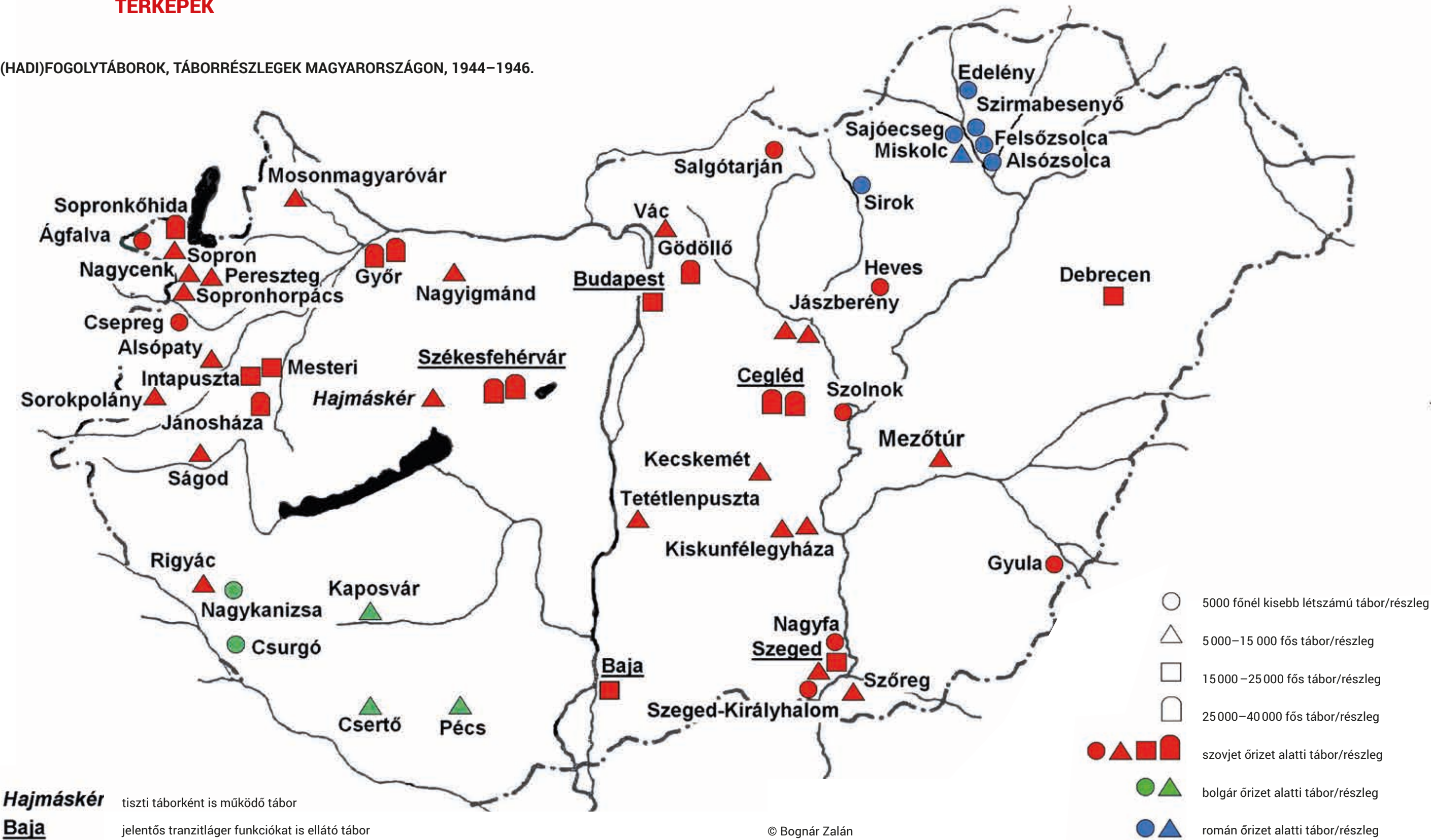
forrás: Zsigmond Dezső

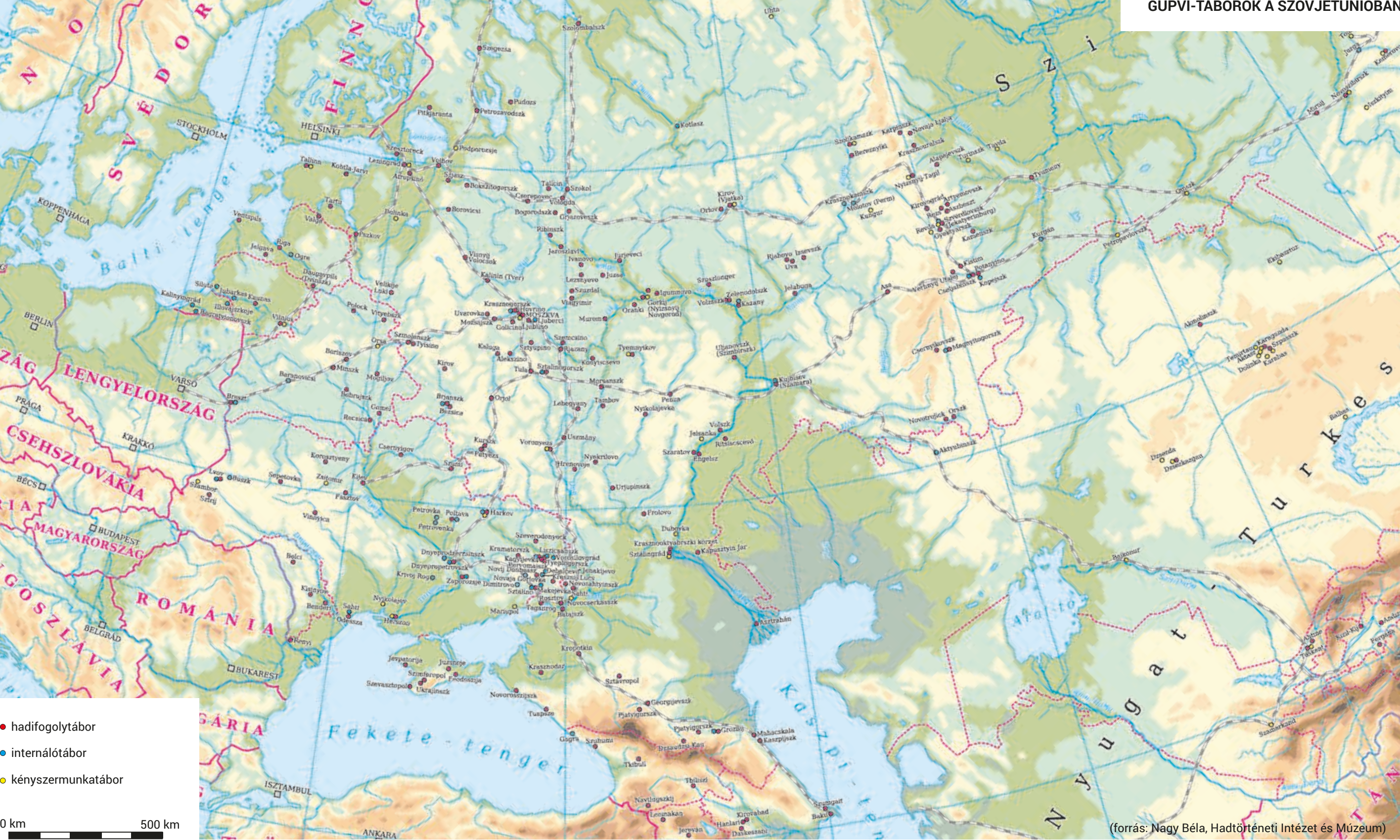

fotó: Hajduk Márta

TÉRKÉPEK

(HADI)FOGOLYTÁBOROK, TÁBORRÉSZLEGEK MAGYARORSZÁGON, 1944–1946.

KRONOLÓGIA

1943. november 28. – december 1. Teheráni konferencia. Először találkozik Roosevelt, Churchill és Sztálin. A három nagyhatalom egy új hadműveleti terület létrehozásáról (Overlord-hadművelet), valamint a háborút követően Európa felosztásáról állapodik meg. Sztálin kifejezi igényét, hogy a háború befejezése után közel 4 millió német munkáját szándékozik igénybe venni a Szovjetunió újjáépítéséhez.

1944. március 19. Magyarország német megszállása.

1944. augusztus 23. Románia átállása a szövetséges hatalmak oldalára.

1944. augusztus 26. A Vörös Hadsereg átlépi Magyarország határát a Keleti-Kárpátoknál.

1944. szeptember – október Az elhurcolások kezdete a Székelyföldön. A Magyarország-hoz Romániától 1940-ben a 2. bécsi döntéssel visszacsatolt területekről (Észak-Erdélyben, Észak-Partiumban és a Székelyföldön legkevesebb 20 ezer magyar polgári lakost vetnek hadifogságba és 5-15 ezer civilt német internáltként hurcolnak el a szovjetek.)

1944. október 11. Az előzetes fegyverszüneti megállapodás aláírása Moszkvában.

1944. október 15–16. Horthy Miklós sikertelen kiugrási kísérlete, a német csapatok elfoglalják Budapest stratégiai pontjait és segítségükkel megtörténik a nyilas puccs, Horthyt lemondatják és Szálasi átveszi a hatalmat.

1944. október 17. Horthyt a családjával együtt a németek Németországba hurcolják.

1944. október 23. Létrehozzák a Szovjetunióban a Repatriációsügyi Megbízott Főigazgatóságot (röviden: Repatriációsügyi Igazgatóság), amelynek feladata a szovjet állampolgárok visszavitele a Szovjetunióba, és a külföldi állampolgárok hazatelepítése.

1944. november 12. A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa kiadja a 0036-os számú szigorúan titkos parancsot. Ennek alapján hurcolnak el „málenkij robotra” Kárpátaljáról hadifogolyként tömegesen 18-50 év közötti magyar és német férfiakat.

1944. november 18. A 0036-os számú szigorúan titkos parancs alapján megkezdik a kárpátaljai 18-50 év közötti magyar és német férfiak összegyűjtését. A „málenkij robotra” toborzott embereket gyalogmenetben hajtják a szolvyai gyűjtőtáborba, majd viszik őket szovjet munkatáborokba.

1944. december 16. A Sztálin elnöklete alatt álló Államvédelmi Bizottság (ÁVB) 7161. számú határozata. A határozat alapján a Vörös Hadsereg által megszállt területekről (Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária, Csehszlovákia) jóvátételi munkára kell internálni a munkaképes német férfiakat (17-45 év) és nőket (18-30 év) a Szovjetunió területére.

1944. december 21. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés alakuló ülése Debrecenben.

1944. december 22. Létrejön az Ideiglenes Nemzeti Kormány Dálnoki Miklós Béla elnökletével.

1944. december 22. A 2. és 3. Ukrán Front Katonai Tanácsa kiadja a 0060-as számú szigorúan titkos végrehajtási parancsot az Államvédelmi Bizottság (ÁVB) december 16-i 7161. számú határozata alapján. A parancs nem határozta meg, hogy ki tekinthető németnek, kivéve a német állampolgárokat, így az NKVD válogatás nélkül érvényesíti minden 16-60 év közötti munkaképesnek tekintett német, vagy csak német nevű, illetve annak mondott férfi és nő esetében. Ennek hátterében főleg a szovjet politikai és gazdasági érdekek húzódnak: szükség van a munkáskézre a Szovjetunió háború utáni újjáépítésénél.

1944. december 24. – 1945. február 13. Budapest ostroma. Az ostrom alatt a szovjetek megkezdik a budapesti civil lakosság (hadi)fogolyként történő tömeges elhurcolását, ami a város elfoglalása után is még több mint két és fél hónapon keresztül folytatódik.

1945. január 1. A Repatriációsügyi Igazgatóság irányításával megindul a Szovjetunióból a külföldi, köztük magyar állampolgárok (német fogságból szabadultak, hadifoglyok és internáltak) hazaszállítása.

1945. január 20. Magyarország Moszkvában aláírja a szövetséges hatalmakkal a fegyverszüneti egyezményt.

1945. február 4–10. Jaltai konferencia. Roosevelt, Sztálin és Churchill megállapodnak egyebek között az európai határok rendezéséről. Németországot négy megszállási övezetre osztják, elhatározzák a nemzetiszocializmus felszámolását, és az országot az okozott károkkal arányos jóvátételre kötelezik.

1945. február 7. A szovjetek szabadon engedik az első magyar „hadifoglyokat”. A ceglédi (hadi)fogolytáborból Cegléd polgármestere 106 fő 18 év alatti és 50 év feletti civil „hadifoglyot” vesz át.

1945. február 25. Magyarországon elrendelik a szélsőjobboldali szervezetek felosztatását, hatályon kívül helyezik az összes zsidótörvényt, megkezdik a háborús bűnösök nevének közzétételét és felelősségre vonását.

1945. április 12. A Vörös Hadsereg elfoglalja Magyarország egész területét.

1945. április vége: A budapesti civil lakosság tömeges elhurcolásának befejeződése. A fővárosból és az agglomerációból elhurcoltak száma Bognár Zalán becslései szerint 88-98 ezer fő.

1945. július 17. – augusztus 2. Potsdami konferencia. A három nagyhatalom képviselői, Sztálin, Truman és Attlee megállapodik a háborús bűnösök felelősségre vonásáról, valamint a lengyelországi, csehszlovákiai és a magyarországi németek Németországba történő kitelepítéséről.

1945. július 28. A Magyar Távirati Iroda jelenti: „Illetékes helyről közlik, hogy a szovjet hadsereg hadifogolytáboraiából ez év július 21-ig 20 124 magyar hadifoglyot bocsátottak szabadon. A szabadon bocsátott hadifoglyok egy része a magasabb, illetve az egészen fiatal korosztályokból, valamint a betegek közül áll, más része olyanokból, akik mint polgári személyek

kerültek a Vörös Hadsereg fogságába. [...] A Vörös Hadsereg vezetői most lehetővé tették, hogy mindazok, akikről bebizonyosodott, hogy 1941 óta nem teljesítettek katonai szolgálatot, kiszabaduljanak a fogságból és visszatérjenek hozzátartozóikhoz.”

1945. augusztus 13. A Szovjetunió Államvédelmi Bizottsága a 9843. számú határozatával elrendeli, hogy a Szovjetunióban és a volt frontterületeken őrzött hadifoglyok közül összesen 708 000 főnyi – közöttük 150 000 magyar – közkatona és altiszti állományú hadifoglyot szabadon bocsássanak. A rendeletet október 15-ig kellett végrehajtani.

1945. november 4. Országgyűlési választások Magyarországon. A választásokon a Független Kisgazdapárt (FKgP) szerzi meg a szavazatok abszolút többségét, azonban szovjet nyomásra mégis koalíciós kormány alakul, élén Tildy Zoltán miniszterelnökkel. A Magyar Kommunista Párt a szovjet támogatással megszerzett belügyminiszteri tárca, a rendőrség erőteljes közreműködésével megkezd az FKgP szétzilálását.

1946. március 12. Szovjet nyomásra 20 kisgazdapárti képviselőt kizárnak a párt soraiból.

1947. február 10. Magyarországgal aláírják a második világháborút lezáró békeszerződést Párizsban. A szerződés értelmében az országnak vissza kell vonulnia 1937-es határai mögé, korlátoznia kell a hadsereg létszámát, megállapodásban kell megegyeznie a fogva tartó hatalmakkal – immár csak a Szovjetunióval – a magyar hadifoglyok hazaszállításáról, és köteles jóvátétel fizetésére is. A szerződés életbe lépésével megszűnik a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) felügyelete a magyar kormány felett, de a Szovjetunió számára meghagyja a jogot saját fegyveres erőinek állomásoztatására az országban, hogy fenntarthassa a szárazföldi összeköttetést az Ausztria szovjet megszállási zónájában állomásozó alakulataival.

1947. február 25. A szovjet hatóságok koholt vádak alapján letartóztatják Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt (FKgP) főtitkárát, és a Szovjetunióba hurcolják.

1947. május Az MKP lemondásra és emigrációba kényszeríti Nagy Ferenc miniszterelnököt, a helyére a szintén kisgazdapárti, de a kommunistákat feltétel nélkül kiszolgáló Dinnyés Lajost nevezik ki.

1947. május 13. A Szovjetunió Minisztertanácsa titkos határozatot hoz (1521-402. sz.) a magyar hadifoglyok és internáltak hazaszállításáról. A szovjet adatok szerint 1946 és 1949 között több mint 400 ezer magyar hadifogoly és internált térhetett haza Magyarországra.

1947. augusztus 31. Az ún. „kékcédulás választások”. Nevét a kék színű ideiglenes választói névjegyzékkivonatokról kapta. Az MKP hamis kék cédulák bevetésével csalja el a választásokat. A választást ugyan 22%-kal megnyeri az MKP, de abszolút többség híján koalícióba kényszerül.

1948. június 12-14. A Magyar Kommunista Párt (MKP) magába olvasztja a konkurens baloldali pártot, a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot (SZDP), ezzel létrejön a Magyar Dolgozók Pártja (MDP).

1949. január A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának (KGST) megalakulása Moszkvában.

1949. február 1. A Magyar Függetlenségi Népfront megalakulása, amelybe a kommunista párt vezetésével beolvastják a maradék, a kommunistákkal együttműködni kész koalíciós pártmaradványokat.

1949. május 15. Újrendszerű, egylistás országgyűlési választások. A Magyar Függetlenségi Népfront a szavazatok 96%-át kapja.

1949. augusztus 20. Hatályba lép Magyarország első írott alkotmánya (1949.XX. tc.), amely deklarálja, hogy az ország államformája népköztársaság, és az ország a Szovjetunióra támaszkodva megkezd a szocializmus alapjainak lerakását.

1953. március 5. Meghal Sztálin. Az SZKP főtitkári posztjára Georgij Makszimilianovics Malenkov, majd 1953. szeptember 14-én Nyikita Szergejevics Hruscsov kerül. A változásoknak köszönhetően elkezdik szabadon engedni a GULAG magyar foglyait is.

1953. Sztálin halálát követően megszűnik a GUPVI.

1953. november 25. A GULAG-lágerek magyar foglyainak első csoportja hazaérkezik Magyarországra.

1960. Megszűnik a GULAG, s a helyét átveszi a GUIN, vagyis a Büntetés-végrehajtás Főparancsnoksága.

Puskás Géza neve a ceglédi huszár laktanya téglájába vésve (fotó: Jójárt György)

LEXIKON

0036-os számú parancs: A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa által 1944. november 12-én kiadott szigorúan titkos parancs, amely elrendelte a kárpátaljai 18 és 50 év közötti német és magyar nemzetiségű hadköteles férfiak összeírását és hadifogoly-gyűjtőtáborokba való szállítását. E parancs alapján hurcolták el „málenkij robotra” tömegesen Kárpátalja területéről a férfiakat.

0060-as számú parancs: A 2. és a 3. Ukrán Front Katonai Tanácsa által 1944. december 22-én kelt szigorúan titkos parancsa eredetileg a német származású munkaképes személyek mozgósítását rendelte el ún. jóvátételi munkára. A parancs szerint a férfiakat 17-től 45 éves korig, a nőket 18-tól 30 éves korig kellett mozgósítani. A Vörös Hadsereg azonban válogatás nélkül érvényesítette az összegyűjtést. Ennek hátterében főleg a szovjet politikai és gazdasági érdekek húzódtak: kellett a munkáskéz a Szovjetunió háború utáni újjáépítésére.

bevagonírozás: A kényszermunkára, deportálásra vagy internálásra összeszedett lakosság marhavagonokba kényszerítése a kijelölt gyűjtőhelyeken.

civil lakosság: A társadalom azon csoportját jelöli, akik nem tartoznak a hadsereg kötelékébe, és nem teljesítenek semmilyen fegyveres szolgálatot.

deportálás: Személyek, csoportok lakhelyükről való kényszerelszállítása országhatáron kívüli helyre. A 20. században tömegesen alkalmazta a sztálini Szovjetunió és a hitleri Németország.

etnikai tisztogatás: Egy etnikai csoportnak vagy egy részének erőszakos elűzése, elhurcolása, vagy meggyilkolása adott területen. A szovjetek a második világháború alatt megszállt kárpátaljai, erdélyi, délvidéki és felvidéki területeken az ott élő többségi nemzet katonai, politikai vezetésének közreműködésével etnikai tisztogatást hajtottak végre a magyar és a német származású lakosság körében.

fejadag: Egy főre jutó, egy napi élelmiszer mennyiséget jelöl. A fejadag a szovjet kényszermunkatáborokban minimális és egysíkú volt. A rabok csak a napi norma teljesítésével juthattak hozzá. A táborokban sokan éhen haltak, vagy a kevés, kalóriaszegény élelem miatti legyengülés következtében vesztették életüket.

flekktifusz: Más néven kiütéses tifusz. A betegséget a ruhatetvek terjesztették, és magas halálozással járt. A járvány felütötte fejét a kényszermunkára hurcolt lakosság körében a magyarországi gyűjtőtáborokban és a Szovjetunióba vezető úton is. Az elosztólágerben a fertőzések elkerülése miatt az elsők között volt a ruhák fertőtlenítése, a tisztálkodás és a testszőrzet eltávolítása.

GULAG (Glavnoje Upravlenyje Lagerej): Orosz mozaikszó, jelentése Lágerek Főparancsnoksága. A Szovjetunióban 1930 és 1960 között működött, elsődlegesen szovjet állampolgárok számára létrehozott büntető munkatábor-rendszer. Megkülönböztetjük a szó kis- és nagybetűs írásmódját. A Gulag a főparancsnokság elnevezése, míg a gulág az egész Gulag által irányított láger-, börtön- és rabtelep-rendszert jelenti.

GUPVI (Glavnoje Upravlenyje po gyelam Vojennoplennih i Internyirovannih): Orosz mozaikszó, jelentése Hadifogoly és Internáltügyi Főparancsnokság. A hadifoglyok és más külföldi állampolgárok számára 1939-ben létrehozott szovjet kényszermunkatábor-rendszer elnevezése. Külföldiek Gulag-jaként is szokás emlegetni. Megkülönböztetjük a szó kis- és nagybetűs írásmódját. A Gupvi a főparancsnokság elnevezése, míg a gupvi az egész GUPVI által irányított láger-, börtön- és rabtelep-rendszert jelenti.

gyűjtőtábor: Ideiglenes táborokat jelent, amelyeket a front mögött hoztak létre a foglyok őrzésére elszállításukig. Ilyen táborokban helyezték el átmenetileg a szovjetek a kényszermunkára összeszedett katonákat és civileket – még az országon belül – a Szovjetunióba szállításuk előtt, illetve a németek és a velük kollaboráns nemzetek a deportált zsidó lakosságot, mielőtt haláltáborokba hurcolták őket.

háborús jóvátétel: Háború után a győztes felek által a vesztesekre kirótt fizetési kötelezettség, a háború okozta veszteségek fedezésére. A második világháború után a Magyarországgal kötött 1947-es párizsi békeszerződés is tartalmazott súlyos jóvátétel-fizetési rendelkezéseket a Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia számára.

hadifogoly: Az ellenséges erők hatalmába került olyan személy, aki a hadsereg vagy egyéb fegyveres testület tagja. A második világháború idején a hadifoglyokkal való bánásmódot az 1929-ben elfogadott genfi egyezmény szabályozta. A Szovjetunió a genfi egyezményt nem írta alá, a Vörös Hadsereg az általa internált civil lakosságot is hadifogolyként kezelte egy 1941-es titkos szovjet határozat alapján. A genfi egyezmény szerint a hadifoglyokat nem lehetett volna kényszermunkára használni.

hadifogoly-létszámkiegészítés: A második világháború idején a szovjet Vörös Hadsereg által megszállt területeken alkalmazott eljárás, ami részben központi utasítás, részben egyéni parancsok alapján történt. Utóbbi esetekben a megbízott szovjet parancsnokok az előrenyomulások lassúságát gyakran az ellenséges erők vártnál magasabb létszámával magyarázták. Emiatt a hadműveletet követő jelentésekben a korábban valótlanul feltüntetett magas hadifogolylétszámmal kellett elszámolni a szovjet katonai vezetésnek. A hiányzó létszámot a helyi civil lakosság összegyűjtésével pótolták. Hadifogoly-létszámkiegészítés történt az utóbbi okok miatt Erdélyben, Kárpátalján és a trianoni Magyarországon is.

hidegháború: 1947 és 1991 közötti időszak, amelyet alapvetően a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió rivalizálása és szembenállása határozott meg. Az időszakot több nemzetközi konfliktus, a két szuperhatalom közötti fegyverkezési verseny jellemzi. Tényleges hadi cselekményre a két hatalom katonai alakulatai között közvetlenül nem került sor, egymás ellenében közvetve támogattak kisebb helyi konfliktusokat.

internálás: A saját ország területén, a mindenkori államhatalom számára politikai vagy közbiztonsági okokból veszélyesnek nyilvánított, de bűncselekményt el nem követett személyek hatósági eltávolítása lakhelyükről kényszerlakhelyre

és rendőrhatalósági őrizet alatt tartása. A Szovjetunió a második világháború után az elhurcolt polgári személyek egy részét hadifogolyként, míg másik részét internáltként kezelte, mivel az elfoglalt területekre sajátjaként tekintett.

jóvátételi munka: Háború után a győztes felek által a vesztesekre kötelezően kirótt munkavégzés, a háború okozta károk helyrehozására. A második világháború végétől a Szovjetunióba törvénytelenül és tömegesen hurcoltak el embereket jóvátételi munka címén kényszermunkára, hogy velük építtessék újra a háborúban lerombolt országot. Azonban nemcsak helyreállítási munkára vették igénybe őket, hanem a termelésben is, főként a bányászatban és a fakitermelésben, és nemcsak a harcok által sújtott területen, hanem a harcok által nem érintett vidékeken is, mint például az Urálban, Kazahsztánban vagy a Kaukázusban.

kényszermunka: Kötelezően, sokszor büntetés terhe mellett végzendő munka. A második világháború után tömegesen végeztettek kényszermunkát a szovjet katonák által elfoglalt és megszállt területekről összegyűjtött lakossággal.

kitelepítés: Politikai okokból egyes személyeket, meghatározott csoportokat lakhelyük elhagyására kényszerítettek.

kollektív bűnösség elve: Meghatározott etnikai csoport egyetemleges felelősségre vonása. A második világháború után a németekkel szemben alkalmazták, és ezzel indokolták a németek kitelepítését. Csehszlovákia is alkalmazta ezt az elvet a szlovákiai magyar kisebbséggel szemben.

láger: Német eredetű szó, jelentése tábor. A kifejezést használjuk a szovjet kényszermunkatáborokra, valamint a német koncentrációs táborokra is.

légoltalmi óvóhely: A légítámadások ellen a polgári lakosság védelmére kiépített műszaki létesítmény. Magyarországon az állami szintű légvédelmet és légoltalmat az 1930-as években kezdték megszervezni. Jelentős óvóhelyépítés 1938-tól, a győri programmal kezdődött el. De számos óvóhely került kiépítésre a hidegháborús időszakban.

magyar-csehszlovák lakosságcsere: Az 1946. február 27-én aláírt magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény kere-

tében a két ország megegyezett abban, hogy amennyi magyarországi szlovák jelentkezik, hogy önkéntesen áttelepül Csehszlovákiába, annyi szlovákiai magyart telepítenek át kényszerűen Magyarországra. Csehszlovákia emellett jogot kapott arra is, hogy a népbíróság által háborús bűnösnek minősített magyarokat áttelepítse Magyarország területére.

marhavagon: Elsősorban állatok szállításra tervezett vasúti jármű. Marhavagonokban szállították a második világháború idején és utána is a kényszermunkára összeszedett lakosságot a Szovjetunió területén létrehozott GULAG-, GUPVI táborokba, valamint a deportált zsidó lakosságot is a koncentrációs táborokba.

„malenkij robot”: Az orosz „malenkaja rabota” jelzős szerkezetből ered, jelentése „kis munka”. Magyar civil állampolgárokkal a Szovjetunióban tömegesen végeztetett több éves kényszermunka. A kifejezés maga a magyar áthallást tükrözi, idézőjeles használata azért terjedt el, mert egyrészt idézzük a szovjet fogságba vetőket, másrészt a jelentésével ellentétben nem „kis munkát”, hanem több éves kényszermunkát takart.

moszkovita: A Szovjetunió, és a szovjet vezetés meghatározott irányvonalát híven követő és kiszolgáló személy.

norma: Szabvány mennyiség. A tervgazdaságban is használatos kifejezés, amely az egy nap alatt elvégzendő munkamennyiséget jelentette. A GULAG-, GUPVI-táborokban a rabokkal végeztetett kényszermunka esetében is megszabták a napi normát, amelyet minden esetben teljesíteni kellett. A norma elmaradása büntetést (pl. étkezésmegvonást, plusz munkát) vont maga után.

NKVD (Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Gyel): Orosz mozaikszó, jelentése Belügyi Népbiztosság. 1934 és 1946 között a Szovjetunió legfőbb belügyi és állambiztonsági szerve. Az NKVD irányítása alá tartozott többek között a GULAG-, GUPVI-táborrendszer, a rendőrség, a tűzoltóság, a határőrség, a levéltárak, valamint az Állambiztonsági Főigazgatóság. Az NKVD elődszervei: VCSK (Cseka), GPU, OGPU. Utódsszervei: MVD, KGB.

romeltakarítás: Háború vagy természeti katasztrófa után az érintett területről a romok elszállítása, eltakarítása. A második világháború után Magyarországon is megindult a romeltakarítás a háború sújtotta vidékeken és a városokban.

szélposta: Magyarországról a Szovjetunió kényszermunkatáboraiiba gyakran a hozzátartozóik tudta nélkül elhurcolt emberek a gyalogmenetek közben a forgalmasabb helyeken elejtett, vagy a bevagonírozás után a marhavagonokból kidobált cédulákkal próbáltak hírt adni családjaiknak. Ezeket az eldobált leveleket hívjuk szélpostáknak. A kutatások szerint a szélposták nagy többsége célba is ért, mutatva az akkori magyar társadalom együttérzését és összefogását.

totalitárius rendszer: Korlátlan hatalmon alapuló államhatalom, amely ellenőrzését a társadalom minden szegmensére kiterjeszti.

totális diktatúra: Nyílt erőszakra támaszkodó, a társadalom felett korlátlan hatalommal rendelkező politikai rendszer.

tranzittábor: Átmeneti tábor, amely arra szolgált, hogy a szovjetek által a gyűjtőtáborokból odaérkezett kontingenseket egészségügyi és politikai szempontból ismét osztályozzák, szűriék és előkészítsék őket arra, hogy a Szovjetunió céltáboraiiba szállítsák.

Vörös Hadsereg: A Szovjetunió hadseregének megnevezése 1918–1946 között, ezt követően a hivatalos megnevezés Szovjet Hadsereg lett.

bonyhádi elhurcolt
lágerszáma
(fotó: Lohn Annamária)

A SZOVJET MUNKATÁBOROKBAN A RABOK ÁLTAL HASZNÁLT NÉHÁNY KIFEJEZÉS

barakk: Ideiglenes elszállásolásra, fából vagy téglából készült épület. Ilyen építményekben szállásolták el mind a szovjet kényszermunkatáborok foglyait.

brigád: Jelentése: munkacsoport. A kényszermunkát végző rabokat is brigádokba osztották. Egy-egy csoport élén a brigádvezető figyelte a munkavégzés menetét és ellenőrizte a napi norma teljesítését.

csajka: A hadseregben használt, fémből készült evőedény.

csáj: Tea orosz megfelelője, de a kényszermunkatáborokban nem valódi teát, hanem különböző növényi főzeteket (pl.: csalán, hársfalevél) értettek alatta.

csille: Keskeny vágányú sínen futó, kisméretű szállítókosci, főleg bányászatban használatos.

darizni: A helyi településen gyakorta koldultak az elhurcoltak élelemért.

„Davaj!”: Orosz szó, jelentése: „Gyerünk!” A Vörös Hadsereg és az NKVD katonái általában ezzel a felkiáltással terelték az elhurcoltakat. A túlélők emlékezetében emblemikus mondatként maradt meg.

deszatnyik: Szovjet munkás, aki betanította az adott feladatra a rabokat.

mahorka: A szovjet kényszermunkatáborokban használt kifejezés, silány minőségű dohányt, kapadohányt jelent. A rabok gyakran cseréltek egymás között dohányt élelemért, szappanért vagy éppen ruháért. Ugyanez fordítva is igaz: sokan adták el utolsó fehérneműjüket is egy kis dohányért cserébe.

nacsalnyik: A rabok által használt kifejezés. A szovjet vezetőket, így a lágerek főnökeit is így hívták, akiknek a feladata az adott láger felügyelete volt.

priccs: Fából készült keskeny ágy, kemény fekvőhely, gyakran emeletes volt. Egy-egy priccsen több tucat embernek kellett elférnie.

sprejcolás: A szénbányák tárnáiban az alagútrendszer kiépítésére használt sváb kifejezés. Tulajdonképpen ácsmunka volt. Fagerendákkal kellett alátámasztani az alagutakat, hogy ne omoljanak be. Nagyon veszélyes munka volt, sok halálos balesettel járt.

„Szkora domoj”: Orosz kifejezés, jelentése „Hamarosan otthon lesztek!”. A lágerben a szovjet őrök sűrűn mondták ezt a raboknak. A túlélők emlékezetében emblemikus mondatként maradt meg.

ukáz: Szigorú parancs, utasítás, rendelet

zabrálás: Kifosztás, rablás

monogramos
katonai alumínium
ételhordó
(MNM Történeti Tár
Egyedi Tárgyak
Gyűjtemény)

SZAKIRODALOM

Baják László: „Málenkij robot” két évig. In: Történeti Muzeológiai Szemle. A Magyar Múzeumi Történeti Társulat Évkönyve 16. Szerk: Ihász István – Pintér János. Budapest, 2018

Baják László – Balahó Zoltán: A Pokol bugyrai... „Málenkij robot” – Kényszermunka a Szovjetunióban. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2017

Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat, Budapest, 2008

Berki Imre: A magyar polgári védelem történeti áttekintése. In: Rendvédelem-történeti Füzetek. 24. évf. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelmi-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2014

Bognár Zalán: Gulag, Gupvi – „málenkij robot” – Magyarok a szovjet lágerbirodalomban. Magyar Napló, Budapest, 2017

Bognár Zalán: (Hadi)fogolytáborok és (hadi)fogolysors a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon 1944–1946. Kairosz Kiadó, Budapest, 2017

Bognár Zalán: Magyarok hadifogságban Magyarországon, a magyarországi hadifogoly-gyűjtőtáborok a hazai források tükrében 1944–1945. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010

Bognár Zalán: Málenkij robot. A Magyarországról ítélet nélkül Szovjetunióbeli kényszermunkára elhurcolt civilek története. Kairosz Könyvkiadó, Budapest, 2018

Bognár Zalán (szerk.): Malenkij robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenkij robot”-ra a sztálini lágerekbe 1944/45–1955. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2011

Bognár Zalán – Jójárt György – Reznák Erzsébet: Téglába vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története és téglafalainak feliratai. Kossuth Múzeum, Cegléd, 2017

Bognár Zalán – Márkus Beáta (szerk.): „Itt volt a végállomás”. Halálos áldozatokkal járó német-és magyarellenes tevékenységek a Kárpát-medencében 1944–1949. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2015

Bognár Zalán – Muskovics Andrea Anna (szerk.): Emberek az embertelenség világában – A Gulág és a Gupvi. A Gulágkutatók Nemzetközi Társaságának 2015–2017 évkönyve. Gulágkutatók Nemzetközi Társasága, Budapest, 2017

Bognár Zalán – W. Müller Judit: A 0060-as parancs. A német származás indokával Magyarországról elhurcoltak története. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2017

Dávid Ádám – Németh Gyula: Rabtársak a GULÁG-on. Gulág Emlékbizottság, Budapest, 2016

Dupka György: „Népünk temetője: Szolyva”. Kárpát-medencei magyarság kegyhelye. A szolyvai gyűjtőtábor történetéből 1944–1945. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet – Füzetek VI. Ungvár, 2009

Dupka György: A Szolyvai Emlékpark névlistája. (A II. világháború és a sztálinizmus áldozatainak gránitlapokra vésett nevei: internált civilek, elesett, meghalt katonák és munkaszolgálatosok). Kárpátaljai Magyar Könyvek 261. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2018

Ézsiás Erzsébet: A hit pajzsa. Olofsson Placid atya élete. PapirusBook, Budapest, 2004

Földesi Margit: A megszállók szabadsága. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009

Frisnyák Zsuzsa: A magyarországi közlekedés krónikája 1750–2000. MTA TTI, Budapest, 2001

Fülöp Mihály – Sipos Péter: Magyarország külpolitikája a XX. században. Aula, Budapest, 1998

Füzes Miklós: Modern rabszolgaság. Formatív Kiadó, Budapest, 1990

Gereben Ágnes: Megtorlások a Szovjetunióban. Helikon Kiadó, Budapest, 2013

Gulag-Gupvi. A szovjet fogság Európában. Szerk.: Kiss Réka – Simon István. Nemzeti Emlékezett Bizottsága. Budapest, 2017

Gyarmati György: A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956. ÁBTL-Rubicon, Budapest, 2011

H. Örkény Ilona: A tarcali káplán sírhantja – Szerednyei János hősie életáldozata. Napkút Kiadó, 2017

„Idegen ég alatt – Oroszföldön meggyötörve.” Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2016

Körösi Mihály: „Mit vétettem?” Mezőberényiek málenkij roboton. Mezőberény Város Önkormányzata, Mezőberény, 2016

Lendvai Tímár Edit (szerk.): Szabadulás nélkül. Érd és környéke lakosai a Szovjetunió munkatáboráiban 1945–1954. 1. tanulmány kötet. Magyar Földrajzi Múzeum, Érd, 2016

Lohn Annamária: Málenkij Robot Bonyhádön és környékén. Völgységi Múzeum, 2016

Majorszki András (szerk.): Emberek az embertelenségben. Gulág Emléktúra 2016–2017. Magyar Cserkészszövetség, Miskolc, 2017

Makra Mónika – Gárdonyi Adrienn: Emlékezz Ránk! ...azokra, akik „egy kis munkán” voltunk a Szovjetunióban. Magánkiadás, Szigethalom, 2017

Nagy Péter: Távol a szülőföldemtől. Ózd vidékiek szovjet fogságban. Ózdi Német Nemzetiségi Önkormányzat, Ózd, 2017

Németh István (szerk.): 20. századi egyetemes történet. I. Európa. Osiris, Budapest, 2006

Oroszné Stumpf Éva: „Leszünk idegen nemzet robotoló népe”. „Málenkij roboton” Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből. Szerencs Város Német Nemzetiségi Önkormányzat, Szerencs, 2017

Ravasz István – Sipos Péter (szerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs. Petit Real, Budapest, 1997

Horváth Zsolt – Kiss Réka (szerk.): Remény és realitás. Magyarország 1945. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2010

Stark Tamás: A civil lakosság részleges elhurcolása Budapestről 1944–1945. In: Gulag-Gupvi. A szovjet fogság Európában. Szerk.: Kiss Réka – Simon István. Nemzeti Emlékezett Bizottsága, Budapest, 2017

Stark Tamás: Magyar foglyok a Szovjetunióban. Lucius Kiadó, Budapest, 2006

Stark Tamás: Magyarország második világháborús embervesztesége. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1989

Szerdahelyi István (szerk.): Világirodalmi lexikon. 14. Svád–Szy. Akadémia Kiadó, Budapest, 1992

Tircsi Richárd: A pokolnak páratlan birodalmában – Adalékok a vállalji és a mérki németek málenkij robotra hurcolásának történetéhez. Mérk Nagyközség Önkormányzata, Budapest, 2016

Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. Corvina Kiadó, Budapest, 2016

Zielbauer György (szerk.): Magyarországi németek ELHURCOLÁSA 1944/45. A kollektív büntetés első állomása. (Dokumentumkötet). Magyarországi Németek Szövetsége, Budapest, 2016

Zielbauer György: A magyarországi németek elhurcolása és elűzése. Országos Német Önkormányzat, Budapest, 1996

Zielbauer György: A magyarországi némettség nehéz évtizede 1945–1955. Pannon Műhely Kft, Szombathely-Vép, 1990

FORRÁS

Bank Barbara – Bognár Zalán – Tóth Gábor: Magyarok szovjet fogságban. Történeti szemelvénygyűjtemény a hadifogolyként, internáltként vagy politikai rabként elhurcoltakról. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2016

Dupka György – Korszun, Alekszej: A „malenykij robot” dokumentumokban. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1997

Dupka György – Tirkánics Gabriella (szerk.): Istenhez fohászkodva... 1944 Szolyva. Verses levelek, imák a sztálini lágerekből, 1944–1957. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1992

Izsák Lajos – Kun Miklós: Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948. Századvég Kiadó, Budapest, 1994

Kincses Katalin Mária (szerk.): Elhurcolva – távol a hazától. Szovjet fogságban raboskodott és ott meghalt magyarok adatbázisa és tárgyi emlékeik 1941–1955. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2017

L. Balogh Béni (szerk.): „Törvényes” megszállás, Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2015

Lendvai Tímár Edit (szerk.): Szabadulás nélkül. Érd és környéke lakosai a Szovjetunió munkatáboraiban 1945–1954. 2. interjú-kötet. Magyar Földrajzi Múzeum, Érd, 2016

Majdán Ferencné: Három év három órában. Magánkiadás, Kompolt, 2016

Menczer Gusztáv: A Gulág rabtelepei. A bolsevizmus népi-írtásának színtere. Századvég Kiadó, Budapest. 2016

Feitl István – Gellériné Lázár Márta (szerk.): Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések, 1892–1925. I-II. Napvilág, Budapest, 2002

Feitl István – Gellériné Lázár Márta (szerk.): Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések, 1940–1956. I-II. Napvilág, Budapest, 1997

Grössz József: Grössz József kalocsai érsek naplója 1944–1945. Szent István Társulat, Budapest, 1995

Romsics Ignác (szerk.): Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1990. I. Osiris Kiadó, Budapest, 2000

Stark Tamás: „...akkor azt mondták kicsi robot” A magyar polgári lakosság elhurcolása a Szovjetunióba korabeli dokumentumok tükrében. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2017

Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám... Kényszermunkán a Szovjetunióban 1944–1949. Széphalom Könyvműhely, Debrecen, 1991

Szebeni Ilona: Haza fogunk menni. Kényszermunkán a Szovjetunióban 1944–1949. Piremon Kiadó, Debrecen, 1993

Varga László (szerk.): Újhartyáni képeskönyv. Újhartyán Város Önkormányzata, Újhartyán, 2016

Varga Éva Mária (szerk.): Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok (1941–1953) Moszkva-Budapest. ROSSZPEN-MKTTK, 2006

Vida István (szerk.): Iratok a magyar-szovjet kapcsolatok történetéhez 1944. október–1948. június. Dokumentumok. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005

Zimándi Pius István: Egy év története naplójegyzetekben. Magvető, Budapest, 2015

ONLINE IRODALOM

A Dunánál. Magyarok a 20. században (1918–2000) CD-ROM. Enciklopédia Humana Egyesület (Encyclopaedia Humana Hungarica 9.), Budapest, 2001, www.mek.oszk.hu/01900/01906/html (letöltés ideje: 2018. 08. 24.)

Gulág Kutatók Nemzetközi Társaságának hivatalos honlapja, www.gulag.hu (letöltés ideje: 2018. 08. 24.)

Holokauszt Emlékközpont hivatalos honlapja, www.hdke.hu (letöltés ideje: 2018. 08. 24.)

Kenyeres Ágnes (szerk.): Magyar Életrajzi Lexikon, www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/z-zs-787F8/zimandi-pius-istvan-7887F (letöltés ideje: 2018. 08. 24.)

Málenkij Robot Emlékbizottság hivatalos honlapja, www.malenkijrobot.hu/index.php/rovid-kronologia (letöltés ideje: 2018. 08. 24.)

Péterffy Gergely: A vasúti közlekedés újraindításának nehézségei a II. világháború után. Pályaállapot – járműpark – szénhelyzet. In.: Trauma és válság a századfordulón. Történelem. Szerk.: Bartók Béla. 2015. www.uni-eszterhazy.hu/hu/btk/tudomany-es-muveszet-/tanulmanykotetek/c/trauma-es-valsag-a-szazadfordulon (letöltés ideje: 2018. 09. 03)

Újhartyániak „málenkij roboton” (forrás: Varga László (szerk.): Újhartyáni képeskönyv)

fotó: © Makra Mónika

TARTALOM

5	Ajánlás – Prof. Dr. Kásler Miklós, miniszter, Emberi Erőforrások Minisztériuma
6	Bevezető – Varga Benedek főigazgató, Magyar Nemzeti Múzeum
7	Hogyan járulhat hozzá egy múzeumi kiállítás a sikeres történelemérlettségéhez?
8	<i>A pokol bugyrai... „Málenkij robot” – Kényszermunka a Szovjetunióban</i> című kiállítás összefoglalója
10	A helyszín: légtalmi óvóhely
14	Felkészülés: tisztázzuk a fogalmakat!
20	Első kamra: A háború
25	Beszélő tárgyak: vasrózsa
29	Második kamra: A civil lakosság deportálása és a magyarországi (hadi)fogoly-gyűjtőtáborok
34	Beszélő tárgyak: a ceglédi huszárlaktanya eredeti tégladarabjai
36	Harmadik kamra: Politikai és etnikai deportálások
41	Beszélő tárgyak: pufajkakabát, -nadrág és bakancs
42	Negyedik kamra: A szovjet munkatáborok
46	Egy nap a munkatáborban
50	Hány magyar állampolgár vesztette életét a lágerekben?
51	Beszélő tárgyak: sakk-készlet
52	Szituációs játékok
55	Ötödik kamra: Az áldozatok
58	Igaz történet: A lágerek gyermekei
64	Hatodik kamra: A hazatérés
71	Beszélő tárgyak: Veletek a hadifogolyszolgálat
72	Hetedik kamra: Az emlékezés
76	A látottak feldolgozása: feladatsorok
78	Kutatási javaslat és kérdőívminta
81	Töltse le a kiállítás mobilalkalmazását
82	Mikor emlékezzünk?
83	Hogyan emlékezzünk?
85	Versajánló a megemlékezésekhez
87	Zenei és képzőművészeti feldolgozások a megemlékezésekhez
88	Filmajánló
90	Térképek
94	Kronológia
98	Lexikon
101	A szovjet munkatáborokban a rabok által használt néhány kifejezés
102	Bibliográfia
109	Tartalom

fotó: © Makra Mónika

LÁTOGATÓI INFORMÁCIÓK

Kiállítás címe: *A pokol bugyrai... „Málenkij robot” – Kényszermunka a Szovjetunióban*

A kiállítás helyszíne: MNM Málenkij Robot Emlékhely, 1097 Budapest, Fék u. 6.

Nyitva tartás: Hétfő-vasárnap (regisztrációt követően)

A bunker kizárólag előzetes bejelentkezés után, tárlatvezetéssel látogatható.

Felhívjuk kedves látogatóink figyelmét, hogy **a bunker épületében az akadálymentesítés nem megoldott!**

Csoportos látogatás:

Csoportok (min. 5 fő – max. 20 főig) Időtartam: kb. 90 perc

Csoportok (20 – 40 fő): **2x20 fős** bontott csoport, indulás: félóránként. Időtartam: 120 perc

Csoportos látogatás esetén kérjük, **minimum 3 nappal előre jelezzék igényüket** a malenkij@mnmm.hu e-mail címen.

Iskolai csoportok tanítási időben igényelhetik a díjmentes vasúti utazást.

Egyéni látogatás:

Havonta több alkalommal tartunk előre meghirdetett időpontokban tárlatvezetéseket.

Aktuális tárlatainkról tájékozódjon honlapunkon vagy Facebook oldalunkon.

A tárlatvezetés időtartama 1,5 óra.

A limitált férőhelyek száma miatt előzetes regisztráció szükséges a malenkij@mnmm.hu e-mail címen.

Felhívjuk kedves látogatóink figyelmét, hogy tárlatvezetéseink 5 fő alatt nem indulnak el!

Költségek: Aktuális árainkról tájékozódjon a honlapunkon vagy elérhetőségeink egyikén.

A helyszínen csak készpénzes jegyváltás lehetséges.

Mobil applikáció – Pokoli kiállítás – Málenkij robot (ingyenes) – Elérhető: Android készülékeken.

Elérhetőségek:

Telefon: +36 30 701 5223

E-mail: malenkij@mnmm.hu

Weboldal: malenkij.hu

Facebook: MNM Málenkij Robot Emlékhely

Instagram: @magyarnemzetimuzeum

